

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет психології і соціальної роботи
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

Освітня програма: Соціальна робота. Управління
соціальним закладом
Спеціальність: Соціальна робота

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «магістр»

СОЦІАЛЬНІ ПРОГРАМИ ЯК МЕХАНІЗМ ПРОФІЛАКТИКИ БЕЗДОГЛЯДНОСТІ ТА БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

студентки Марчук Ірини Валентинівни

Науковий керівник Конончук Антоніна Іванівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент

Рецензенти: 1. Останіна Н.С., канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної
роботи Ніжинського державного університету імені
Миколи Гоголя

2. Платонова О.Г., канд. пед. наук, доцент кафедри
соціальної роботи та освітніх і педагогічних наук
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
професор _____ «__» ____ 2019р. Криловець М.Г.

Ніжин 2019

АНОТАЦІЯ

Марчук І.В. Соціальні програми як механізм профілактики бездоглядності та безпритульності дітей в Україні. – Рукопис.

Робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю «Соціальна робота». Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. Ніжин, 2019.

У роботі розглянуті явища безпритульності та бездоглядності. Проаналізовано причини, негативні наслідки дитячої безпритульності та бездоглядності, історичний аспект виникнення та сучасний стан цієї проблеми в Україні. Виявлено, що проблема безпритульних та бездоглядних дітей є відображенням політичного, економічного та соціокультурного етапу розвитку українського суспільства. Серед шляхів її попередження виокремлено розробку та впровадження соціальних програм державного і регіонального рівня як дієвого механізму профілактики та подолання цього негативного соціального явища. Доведено важливість розробки даних програм на засадах захисту прав дитини. Розкрито результати впровадження соціальних програм попередження бездоглядності та безпритульності дітей у Чернігівській області.

Ключові слова: бездоглядність, безпритульність, соціальні програми, захист прав дитини, соціальне сирітство, соціальні сироти, діти, які опинились у складних життєвих обставинах, бездоглядні, безпритульні діти.

SUMMARY

Marchuk I.V. Social programs as a mechanism for preventing child homelessness and homelessness in Ukraine. – Manuscript.

Work for a master's degree in the specialty "Social work". Nikolay Gogol State University of Nizhyn. Nizhyn, 2019.

The paper deals with the phenomena of homelessness and homelessness. The causes, negative consequences of child homelessness and neglect, the historical aspect of the occurrence and the current state of this problem in Ukraine are analyzed. It is revealed that the problem of homeless and street children is a reflection of the political, economic and socio-cultural stage of development of Ukrainian society. The ways of its prevention include the development and implementation of social programs at the national and regional levels as an effective mechanism for preventing and overcoming this negative social phenomenon. The importance of developing these programs on the basis of the protection of children's rights has been proved. The results of the implementation of social programs for the prevention of child neglect and homelessness in Chernihiv region are revealed.

Key words: homelessness, homelessness, social programs, protection of the rights of the child, social orphans, social orphans, children in difficult life circumstances, neglected, homeless children.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи бездоглядності та безпритульності як соціально-педагогічного явища.....	9
1.1. Генеза дитячої бездоглядності та безпритульності.....	9
1.2. Причини виникнення дитячої бездоглядності та безпритульності.....	19
1.3. Сучасний стан та тенденції розвитку бездоглядності та безпритульності дітей в Україні.....	32
Висновки до розділу 1	37
РОЗДІЛ 2. Соціально-педагогічні засади соціальних програм як механізму профілактики бездоглядності та безпритульності дітей в Україні.....	39
2.1. Захист прав дитини як основа профілактики бездоглядності та безпритульності дітей.....	39
2.2. Соціальні програми: інноваційна соціально-педагогічна сутність, механізм реалізації, оцінка результатів.....	51
2.3. Досвід використання соціальних програм у профілактиці бездоглядності та безпритульності дітей в Україні (в тому числі, в Чернігівській області).....	60
Висновки до розділу 2	83
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	89
ДОДАТКИ	96

ВСТУП

Актуальність теми. Дитяча бездоглядність та безпритульність є явищами, які супроводжують суспільство майже на всіх етапах його існування. Нажаль, незважаючи на значний цивілізаційний поступ, людству поки що не вдається якісно запобігти їх виникненню та повністю викоринити їх наслідки, ці явища спостерігаються в багатьох країнах світу, навіть у високорозвинених.

Однак обсяг дітей зазначеної категорії, залежить від внутрішньополітичного та соціально-економічного стану соціуму, рівня його культурного розвитку, етичних засад, міцності генетичної пам'яті про сімейні традиції та повагу до них.

Історія нашої держави містить інформацію про різні прояви цих явищ, які з плином часу трансформувались, видозмінювались, залежно від обставин, що їх викликали, набували тих чи інших форм, але актуальності не втратили до цього часу.

Теоретико-методологічні та практичні пошуки розв'язання зазначеної проблематики засвідчують, що поряд з об'єктивними причинами політичного та економічного характеру, причиною такого стану є недосконалість державних механізмів у сфері попередження явищ сімейного неблагополуччя, відсутність належної взаємодії органів дотичних до проблем дитинства, превалювання епізодичних дій термінового характеру над систематичними, превентивними заходами, невідповідність існуючої системи профілактики викликам та потребам часу.

Внаслідок цього, державними органами часто обирається найпростіший спосіб вирішення проблеми бездоглядності дітей – позбавлення батьків батьківських прав, або влаштування їх на виховання до інтернатного закладу.

Однак такі заходи не вирішують проблеми, а лише поглиблюють її.

Дослідження проблеми дитячої бездоглядності та безпритульності тривалий час є предметом уваги науковців і практиків у сфері дитинства.

Психологічні та соціально - педагогічні аспекти даної проблематики вивчали О.Безпалько, Н.Павлик, Ж.Петрочко, І.Пеша, І.Зверева, А. Капська, Л.Кальченко. Дослідженню генезису явищ дитячої бездоглядності та безпритульності, його особливостям в конкретні історичні періоди присвячені праці А.Зінченко, В.Вакуленко, В.Виноградової-Бондаренко, І.Голубочки, І. Галатир, І.Ченбай. Проблеми державної політики та державного управління у сфері профілактики дитячої бездоглядності та безпритульності вивчали Л.Волинець, М.Бутко, І.Доля, І.Цибуліна, Ю.Харченко, С.Толстоухова, З.Кияниця. Л.Кривачук, М.Кравченко, М.Рибкало та інші. Питання взаємовідносин органів державної влади, місцевого самоврядування та неурядових організацій присвячені наукові дослідження О. Безпалько, М.Левчук, А. Матвійчука, Ю. Горемикіної, Л. Сідельник, Н.Калінкіної, О.Котукова.

Отже, важливим напрямком у профілактиці дитячої безпритульності та бездоглядності на сучасному етапі є розробка і затвердження цільових загальнодержавних програм соціального захисту та поліпшення становища дітей, координацію діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади забезпечує Кабінет Міністрів України.

Актуальність і недостатня дослідженість окремих аспектів цієї проблеми зумовили вибір теми нашого дослідження: «Соціальні програми як механізм профілактики бездоглядності та безпритульності дітей в Україні».

Мета магістерської роботи – визначити та обґрунтувати соціально-педагогічні засади соціальних програм у профілактиці бездоглядності і безпритульності дітей в Україні.

Об'єкт дослідження - профілактика бездоглядності та безпритульності дітей.

Предмет дослідження - соціальні програми як механізм профілактики бездоглядності та безпритульності дітей в Україні.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати бездоглядність і безпритульність як соціально-педагогічне явище.
2. З'ясувати стан та причини виникнення бездоглядності та безпритульності дітей в Україні.
3. Визначити і розкрити соціально-педагогічні засади соціальних програм у профілактиці бездоглядності і безпритульності дітей в Україні.
4. Вивчити досвід реалізації соціальних програм у профілактиці бездоглядності і безпритульності дітей в Україні та Чернігівській області.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз, узагальнення, систематизація, порівняння; емпіричні – спостереження, збір і систематизація статистичних даних, узагальнення досвіду діяльності служб і установ шляхом аналізу документів, звітів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше було досліджено фактичне вираження явищ дитячої бездоглядності та безпритульності у Чернігівській області протягом останніх десяти років через призму розвитку та попередження даного явища в Україні.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів : подальшого розвитку дістало дослідження явища бездоглядності та безпритульності дітей шляхом використання профілактичних програм державного та регіонального рівня ; матеріали дослідження та його висновки можуть бути використані у практичній роботі соціальних працівників, соціальних педагогів, діяльність яких спрямована на профілактику та подолання явищ бездоглядності та безпритульності дітей, підвищення виховного потенціалу сім'ї.

Апробація дослідження: результати дослідження представлені на II Міжнародній науково-практичній конференції «Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери» (15-16 листопада 2018 року, м.Ніжин), III

Міжнародній науково-практичній конференції «Студентський науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення» (14 травня 2019 року, м.Ніжин) та Міжнародній науковій конференції "Жінка в освіті та науці", приуроченій до 100-річчя початку жіночої освіти в Ніжинській вищій школі (7-8 листопада 2019 р., Ніжин).

Публікації: надруковані тези «Особливості надання комплексної допомоги дітям, які опинилися у складних життєвих обставинах», «Проблема дитячої бездоглядності та безпритульності в Україні та напрями її розв'язання» у матеріалах студентських конференцій, та стаття «Становлення та розвиток національного законодавства в Україні щодо соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» у Віснику студентського наукового товариства НДУ ім. М. Гоголя.

Марчук І.В. Особливості надання комплексної допомоги дітям, які опинились у складних життєвих обставинах: Збірник матеріалів II Міжнародної конференції «Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери» / за ред. С. О. Борисюк та О. В. Лісовця. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2018. – С.94-96.

Марчук І.В. Проблема дитячої бездоглядності та безпритульності в Україні та напрями її розв'язання : Збірник матеріалів III Міжнародної конференції «Студентський науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення», (14 травня 2019 р., м. Ніжин)/ за заг. ред. О. В. Лісовця. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. – С. 116-118.

Марчук І.В. Становлення та розвиток національного законодавства в Україні щодо соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах: «Вісник студентського наукового товариства» № 22. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019.-С.261-268

Структура магістерської роботи: вступ, два розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел, додатки; об'єм – 127 сторінок; 2 рисунка, 8 таблиць, 18 додатків.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БЕЗДОГЛЯДНОСТІ ТА БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЯВИЩА

1.1. ГЕНЕЗА ДИТЯЧОЇ БЕЗДОГЛЯДНОСТІ ТА БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ

У кожному суспільстві завжди існували діти різних категорій, які перебували у неблагополучному стані (сироти, безпритульні, позашлюбні діти) які спонукали громадськість, державу та релігійні установи шукати способи їх захисту, виховання та влаштування. Організація соціального захисту цих дітей залежала від ступеня розвитку суспільства, сукупності правових та ідеологічних уявлень про місце дитини в цьому суспільстві, їх правового статусу. Так, у стародавніх суспільствах тих, хто був "баластом", не в змозі прогодувати себе, знищували.

Українцям завжди була притаманна традиція гуманного, дбайливого ставлення до слабких і знедолених людей. Ці та інші фактори психічного, ідеологічного та соціокультурного характеру визначали конкретні форми вирішення проблем соціально незахищених категорій дітей, притаманних українському суспільству.

Традиційно обов'язки по догляду за дітьми, які залишалися без піклування батьків, громада перебирала на себе, тобто проблеми дітей-сиріт вирішувалися в тому районі, де вони народилися.

За дослідженнями Олифіренко Ю.І. процес розвитку [41]захисту дітей в Україні можна розподілити за такими етапами:

1 етап. Дохристиянський період (VI - кінець X століття).

Перші форми профілактики безпритульності та бездоглядності дітей з'явилися ще до Київської Русі, серед основних джерел безпритульності дітей було сирітство, спричинене низькою тривалістю життя населення, що

пов'язане з війнами та різними епідеміями. Звичай вбивати жінку, ховаючи її з мертвим чоловіком також сприяв збільшенню дітей-сиріт.

Стародавні слов'яни, включаючи предків нинішнього населення України, жили в племінних громадах і саме в системі роду виникали перші форми опіки над дітьми-сиротами.

На початку IX століття, з крахом племінних зв'язків, племінні громади почали об'єднуватися в територіальні або сусідські громади, які охоплювали кілька сімей та володіли певною територією. Громада була органом місцевого самоврядування, юрисдикція якого включала перерозподіл земель, оподаткування, судові процеси та допомогу нужденним [41].

Практика забезпечення захисту в громаді та суспільстві відбилися на конкретних формах підтримки та взаємодопомоги: сироти були усиновлені членами племінної громади, або ними опікувалася вся громада [41].

Іншою формою підтримки дітей-сиріт була державна допомога, коли дитина переїжджала з одного дому в інший, щоб її годували. У дитини могли бути призначені "громадські" батьки, які брали її на утримання [41].

Спроби громади надати притулок дітям-сиротам таким чином, як «приймацво» - усиновлення, громада, мирська допомога, коли дитина переїжджала з дому в інший для годування, заборона поховання дружини разом із мертвим чоловіком (адже це призводило до збільшення кількості сиріт) можна розглядати як перші заходи щодо запобігання безпритульності та бездоглядності дітей.

2 етап. Період князівської та церковно-монастирської допомоги (кінець X - XII ст.)

Після прийняття християнства Київською Русі розвиток системи опіки та виховання дітей-сиріт виходить на новий рівень розвитку: соціальний захист дітей у поганому стані набуває більш чітких правових форм, формується конкретна організаційна структура, основою якої можна вважати церкву.

Основними суб'єктами допомоги в цей період є князь, церква, парафія та монастирі.

У цей період, поряд із сімейними формами виховання, з'явилися такі громадські установи, як притулки при церквах та монастирях, які були створені з ініціативи князів та духовенства. Так, наказом Ярослава Мудрого у Новгороді було створено дитячий будинок, де утримувались та виховувались близько 300 дітей.

Історичним свідченням народження організації для захисту дитини в особі церкви є «Життя преподобного отця Феодосія, отця настоятеля печер» (10 століття), в якому розповідається про те, як до хвороби, вилікувавшись від матері, Феодосій покинув сім'ю і знайшов притулок у Антонія Печерського, де він став послушником [41].

Створювались церковні суди, відповідно до «Уставу Володимира Святославовича» для розгляду справ, щодо жінок які народжували дітей поза шлюбом, та залишали їх.

«Руська правда» - перший правовий документ, який в той час виявляв турботу про жінок і матерів. Охорона материнства сприяла профілактиці та запобіганню сирітства [41].

Враховуючи, що з 37 статей «Руської правди» 8 статей було повністю присвячено проблемам соціального сирітства, робимо висновок про важливість соціального захисту дітей для князя Ярослава. Деякі законодавчі статті цілковито присвячені проблемам захисту дітей-сиріт: визначення умов призначення опікунів, призначення та розподіл спадщини, стосунки між дітьми та вітчимом.

Прийнятий закон передбачав, що діти разом з матір'ю отримують свободу в разі смерті батька, який на той час вважався вільною людиною.

Такі заходи з одного боку забезпечували профілактику соціального сирітства, з іншого забезпечували умови, необхідні для виховання дитини.

Однак законодавство Київської Русі не передбачало конкретних заходів стосовно дітей. Опіка і виховання дітей здійснювались не на державному рівні, а в основному на церковному, громадському та приватному рівнях.

Як вказував Бондаренко В.В. [2] у період з X по XIII ст. відбувається зміна парадигми допомоги та соціального виховання тих, хто її потребує. Це пов'язано зі змінами соціально-економічних та соціокультурних ситуацій. Цей період характеризується зростанням князівської влади, впливом дружини на суспільне життя. Головною ознакою піклування та соціального виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, є підтримуюча увага, ставлення, меценатство, піклування, турбота, турбота.

3 етап. Церква - громадська допомога (XIV ст. - перша половина XVII ст.).

При Литовсько-польській добі функція держави щодо забезпечення соціального захисту дітей залишалась на другому плані. На цьому етапі головним для держави було регулювання опіки, та захисту майнових прав.

Але не всі діти підлягали державному захисту, лише діти шляхти. Серед багатьох приписів статутів великого князівства Литовського, так чи інакше, що стосуються дітей, ми не побачимо покладання обов'язків на соціальний захист дітей на державні установи. Соціальну опіку над дітьми певною мірою узяли на себе православні громадські Ними за сої власні кошти відкривались школи та благодійні заклади.

На території сіл функції щодо надання дороги дітям повністю лягав на громади, які несли відповідальність за всіх своїх членів, особливо за сиріт, убогих , жебраків. Кожне село мало свою сирітську раду, яка несла відповідальність за долю своїх підопічних. При виборі опікуна для дитини-сироти значна роль вибору належала родині, але й громадська думка була також не менш важливою. Кожна громада була зобов'язана мати свій фонд убогих і сиріт. За необхідності громада залучала церкву та кошти з продажу власного майна, лісу.

Тому в цей час розвивається така соціальна підтримка як монастирська підтримка, державна допомога та благодійність [40].

Під час козацтва, держава не брала на себе жодних позитивних зобов'язань надавати навіть мінімальних соціальних послуг сім'ям з дітьми чи сиротам.

Формування соціальної функції держави у сфері захисту прав дітей відбувалося надалі не просто. Функція захисту прав дитини покладалась на громадські інституції, про що свідчить практика застосування правових норм недержавного походження, а саме – звичаєвого та магдебурзького права. Положення звичаєвого права переважно стосувалися призначенням громадським органом для малолітніх сиріт опікунів, а відповідно до магдебурзького права опікунів призначали міський, або сільський уряд.

4 етап. Формування державної системи опіки та утримання дітей (II половина XVII ст. - початок XIX ст.)

На цьому етапі відбувається активний процес формування державно-адміністративної, суспільної і приватної опіки. Зростає кількість нормативних актів, що стосуються спеціальної опіки нужденним. Початок цьому процесу поклав Петро I, ряд його указів було спрямовано на розв'язання проблем незаконнонароджених, та підкинутих дітей.

У той час народження дітей поза шлюбом не відповідало соціальним нормам, тому жінки були вимушені або підкидати дітей, або їх вбивати. Для цього періоду таке явище було досить поширене. Тому Петро I свої указом спонукав до створення для незаконнонароджених дітей шпиталів у великих містах. Такі установи фінансувались коштами міст і створювались в церквах та при монастирях. У випадку народження дітей поза шлюбом, їх можна було залишити у віконцях, створених в цих установах спеціально для таких цілей. Вихованці, які зростали в цих закладах отримували не лише їжу та дах над головою, а також могли навчатись певному ремеслу.

Продовжила регулювання соціальної підтримки держави щодо безпритульних дітей і Катерина II. Нею підписано указ де визначено дві структури, які повинні були опікуватись дітьми: дворянська опіка та

сирітський суд. За її ініціативи та з метою профілактики безпритульності та бездоглядності створювались виховні будинки у столичних містах [60].

За ініціативи Катерини II в освітніх містах були створені будинки для сиріт, позашлюбних дітей та жебраків. З метою запобігання дітовбивству було встановлено плату за доставку дитини до такого будинку. Однак на периферії піклування про дітей-сиріт було доручено духовенству та приватним ініціативам [62].

Державна турбота про дітей було передбачена і в указі Катерини II про створення приказів громадської опіки, які повинні були створитись у всіх губерніях. Відповідно до цього указу 1791 року, де до сфери діяльності цих приказів включалась опіка над державними школами, будинками для сиріт, лікарнями та шпиталями, будинками для престарілих, спеціальними будинками для хворих та іншими.

В Чернігівській губернії для 40 дітей до 7 років та 25 дітей старших 7 років, був створений дитячий будинок за рахунок коштів приказу громадської опіки. Такий будинок був створений і в Полтавській губернії, але для 50 дітей-сиріт. Для хлопчиків з виховних будинків у Полтаві в 1825 році було відкрито школу писарів. За рахунок приказів громадської опіки на території Російської імперії, в середині XIX століття було створено 21 сирітський будинок. Підкинуті діти, сироти, незаконнонароджені діти виховувались та утримувались і в інших благодійних закладах.

За дослідженнями Бондаренко В.М. можна зробити висновки, що на той час в Російській імперії були притаманні такі форми допомоги як патронат та патронаж. Метою патронату було надання дітям, позбавлених батьківської опіки, можливості навчання професії, а метою патронажу було влаштування дитини в сім'ю на виховання [3].

Відповідно до досліджень Кальченко Л.Л., в цей період держава та суспільство приділяли особливу увагу подоланню явища соціального сирітства. Практика подолання та запобігання явищу сирітства, що існувала на

території Російської держави, поширювалась і на підвладну їй територію України [27].

5 етап. Земський період (II половина XIX ст.-1917 р.)

В цей період, починаючи з 1867 року розпочалась передача справ по влаштуванню дітей, які залишились без батьківського піклування від приказу громадської опіки до земських установ. Під патронатом земств перебували неповнолітні, серед яких 74 % становили підкинуті діти. Тому, самою актуальною проблемою було опікування саме цими дітьми. Термін опікування такими дітьми закінчувався, коли їм виповнювалось 14 років. Для встановлення опіки діти повинні були пройти певні етапи: спочатку їх влаштовували в лікарню, де вони перебували до того часу, коли якась порядна сім'я не погоджувалась взяти їх на виховання.

З метою попередження безпритульності та бездоглядності дітей в цей період на допомогу працюючим батькам, які залишали дітей самих вдома, створювались безкоштовні колискові, денні сховища, ясла. Діти шкільного віку відвідували ремісничі курси.

Приватні благодійники брали активну участь у вихованні дітей-сиріт. Тому завдяки коштам, які виділили власники цукрозаводів Терещенки і Харитоненки, у містах Глухові та Сумах були створені дитячі притулки. На кошти Амалії Ушинської створений сирітський притулок для дівчат в с. Змітневі, Сосницького повіту.

Таким чином, як зазначає Олифіренко Ю.І., у цьому періоді підтримка бездоглядних дітей еволюціонувала і здійснювалась на приватному, церковному, громадському та державному рівнях.

6 етап. Комуністична система соціального захисту (1917-1991)

У цей період лише держава здійснює соціальний захист дітей. Відмовившись від допомоги церкви, благодійних та громадських товариств. Всі попередні напрацювання, схеми щодо опіку були повністю знищені.

Роки Першої світової війни зробили сиротами мільйони дітей, які опинились на вулиці та поповнили лави злочинців. Тому вчені визначили цей

період як першу масову хвилю безпритульності, яка стала однією з найгостріших проблем того часу. Ось чому розвиток профілактики дитячої безпритульності та бездоглядності розпочався саме в цей період. В цей час була створена така система охорони дитинства, яка включала в себе не лише новітнє законодавство, а й створення мережі дитячих будинків, різні види соціальної допомоги, встановлення відповідальності за залучення дітей до жебрацтва, та умови, що загрожують життю дітей. В цей період надзвичайними заходами були розширення мережі спеціальних дитячих будинків з метою розміщення в них безпритульних дітей. Створення дитячої спеціальної інспекції, відкриття денних центрів для дітей безробітних, дитячих майданчиків, працевлаштування підлітків, їх оздоровлення, запровадження початкової школи, значно сприяли зменшенню масової безпритульності дітей.

1931-1933 роки породжують виникнення другої хвилі безпритульності. В зв'язку з тим, що дитяча безпритульність та смертність набула значних масштабів, на законодавчому рівні були прийняті постанови про створення комісій по боротьбі з безпритульністю та жебрацтвом, дитячих приймальників, трудових загонів з підлітків. Тільки за травень-липень 1933 року кількість вилучених з вулиці дітей, та розміщених в дитячих будинках становила 158 тисяч. Масштаб дитячої безпритульності став настільки великим, що у 1935 році державою прийнято постанову «Про ліквідацію безпритульності та бездоглядності», в якій була запропонована програма ліквідації безпритульності з чітким розмежуванням функцій щодо захисту дитинства та надання особливих функцій органам НКВС, що в результаті їх діяльності дитяча безпритульність практично зникла.

Друга світова війна, яка зробила сиротами мільйони радянських дітей, спричинила третю хвилю виникнення безпритульності.

В кінці 40-х років термін безпритульність замінили «дитяча бездоглядність» і «злочинність неповнолітніх». В цей період держава повністю взяла на себе контроль за вихованням дітей у сім'ях, з самого раннього віку

дитина повинна була побувати у яслах, потім садочку, потім школі, та навчальних закладах. Якщо дитина залишалась сиротою, її вихованням займались державні дитячі установи. Створені дитячі будинки та будинки дитини не могли забезпечити безпритульних дітей умовами, наближеними до сім'ї, - це сприяло виникненню аномальної поведінки у дітей, що спонукало їх до втеч, бродяжництва, жебрацтва. Для боротьби з її наслідками були створені дитячі кімнати міліції, приймальники-розподільники, трудові та виховні колонії. Тому намагання держави поліпшити ситуацію з підлітковою злочинністю, сприяла її зростанню. Немоżliвість батьків утримувати дітей у наслідок хвороби, нужди, інвалідності або аморального способу життя з 1950х років стають причинами осиротіння.

7 етап. Соціальний захист дітей в умовах незалежної України

На початку 90-х років, після розпаду СРСР в Україні виникає четверта хвиля безпритульності. Дітей з вилючають з вулиці та поміщають до притулків. Основними завданнями притулків для дітей було нагодувати, встановити особу, надати тимчасовий прихисток, повернути в родину. Після утримання в притулку з метою ізоляції від вулиці, дитину знову повертали в те саме середовище, і це сприяло її поверненню на вулицю.

Важливим моментом цього етапу стає приєднання України до Конвенції ООН про права дитини [29] та її ратифікація, прийняття низки законів. Створення служб у справах неповнолітніх, кримінальної міліції у справах неповнолітніх, притулків для неповнолітніх, а також Міністерство України у справах сім'ї та молоді. В цей період схвалені перші державні програми у сфері охорони дитинства, започатковані Щорічні державні доповіді про становище дітей в Україні. Пізніше прийнято закони «Про охорону дитинства» [53], «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» [54], «Про освіту» [52], Сімейний кодекс [59]. Вперше в Українському законодавстві з'являється визначення безпритульної дитини, відповідно до якого – «безпритульні діти - діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або навчальні заклади, де вони виховувались і не мають певного місця проживання (Закон України «

Про охорону дитинства»). Дійшовши, в середині 2000 років, до висновку, що необхідно виявляти та усувати причини виникнення дитячої безпритульності, а не боротися з її наслідками з метою профілактики та надання допомоги дітям кризових категорій, запроваджено облік дітей які опинились у складних життєвих обставинах.

Значні зміни відбулися з початком реформування державної системи опіки – запроваджується модель надання державної підтримки - «Гроші ходять за дитиною», що передбачає отримання дітьми-сиротами однакових коштів на своє утримання і розвиток. В цей час ухвалено ЗУ «Про загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» [22]. Для цього періоду характерне зменшення кількості безпритульних та бездоглядних в зв'язку з розвитком сімейних форм виховання. В цей час створюються центри соціально-психологічної реабілітації дітей, та реорганізуються притулки для дітей в Центри, практикується поширення усиновлення, опіки, піклування, прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу. Щороку в Україні підвищується увага з боку держави до проблем дитинства та захисту прав дітей.

На сьогодні в країні проходять нові зміни – оптимізація структури, модернізація державного управління, реорганізації державних органів, створення нових, створено інституцію Уповноваженого Президента з прав дитини, затверджено Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року. Це свідчить про істотні зміни в підходах та методах впливу держави на здійснення профілактичних заходів стосовно захисту прав дітей в Україні [22].

1.2. ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ДИТЯЧОЇ БЕЗДОГЛЯДНОСТІ ТА БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ

На сучасному етапі дитяча безпритульність і бездоглядність являється однією з актуальних проблем сучасного суспільства. Цей стан відображає нездатність соціалізації підліткової особистості і характеризується відсутністю адаптації до вимог, висунутих суспільством до поведінки дитини, в наслідок розірвання чи погіршення відносин з батьками чи іншими особами. Бездоглядні та безпритульні діти – це діти, які покинуті батьками або самовільно залишили сім'ю чи дитячі установи в яких вони перебували.

Безпритульність – це відсутність у дитини постійного житла, що унеможлиблює ведення осілого способу життя та повноцінне функціонування в суспільстві, що робить неможливим задоволення його потреб. Феномен дитячої бездоглядності та безпритульності неоднозначний і дуже складний, оскільки діти стають жертвами не тільки своїх сімей, а й байдужості оточуючих та суспільства.

В сучасному суспільстві можна виділити такі причини виникнення безпритульності та бездоглядності:

1. Соціально-економічні причини (скрутне матеріальне становище батьків, багатодітність сім'ї, відсутність у сім'ї житла, малозабезпечена сім'я вживання батьками алкоголю та наркотичних речовин, насилля в сім'ї та ін.)

2. Соціально-педагогічні причини (неуважність батьків до проблем дитини, часті конфліктні ситуації в сім'ї та школі та ін.)

3. Психолого-педагогічні причини (різний рівень доступу до освіти, негативна установки дитини на навчання, негативний досвід відносин у класному колективі та ін.)

Дослідивши основні причини виникнення безпритульності та бездоглядності в сучасному середовищі можна зробити загальний висновок щодо дитини, яка опинилась на вулиці, тобто: вік, сімейний стан, звички та спосіб життя, стосунків з однолітками.

Серед основної маси безпритульних і бездоглядних дітей сучасної України переважають особи, яким не виповнилось 14 років, які самостійно, в 6-7 років, залишають родини і йдуть на вулицю.

Основною причиною залишення сім'ї дитиною є сімейні обставини. Основними чинниками втеч є: неспроможність батьків виконувати виховні функції, розпад шлюбу, неповні сім'ї, алкоголізм та наркоманія батьків, проституція. Одна, і зайвий контроль та опіка з боку батьків також може бути побудником до втечі.

Байдужість батьків до труднощів дітей в школі, конфлікти між однокласниками та вчителями також відіграють значну роль. Втікання з дому також відбувається і під впливом друзів.

Однією з осучаснених причин дитячої бездоглядності та безпритульності є також масова трудова міграція батьків, що поширена у західних областях України. Найбільше українських жінок сьогодні працює в Італії (понад 80%). За відомостями Національного інституту статистики цієї країни, там офіційно проживає і працює більш ніж 220 тисяч українок. На другому місці – Греція (70%). На третьому – Польща (майже 67%).

Діти трудових мігрантів залишаються на старше покоління, дідусів і бабусь, які через стан здоров'я, зайнятість у домашньому господарстві не в змозі приділити їм належну увагу, внаслідок чого діти недоглянуті, залишені сам на сам із своїми проблемами та потребами. При цьому відносини дітей з батьками-заробітчанами перетворюються на грошово-майнові, батьки і діти віддаляються та відсторонюються одні від одних у повсякденному житті, не знають щоденних потреб та настроїв членів сім'ї і не переймаються ними [14].

На думку фахівців, діти трудових мігрантів зазнають багато психологічних проблем через неможливість спілкування зі своїми батьками або одним із батьків, така дистантність є шкідливою для дитячо-батьківських стосунків і її психологічні наслідки для дитини часто є негативними.

Науковці виділяють наступні фактори сімейного неблагополуччя, які можуть привести до бездоглядності та безпритульності:

1. Соціально-економічні фактори (низький матеріальний рівень життя, незадовільні умови проживання);

2. Медично-санітарні фактори (хронічні захворювання батьків та «хвороблива спадковість», антисанітарія та недотримання санітарно-гігієнічних норм);

3. Соціально-демографічні фактори (неповні сім'ї, сім'ї з батьками похилого віку, сім'ї з повторними шлюбами та зведеними дітьми);

4. Соціально – психологічні фактори (сім'ї з конфліктними стосунками між чоловіком та дружиною, батьками та дітьми, з педагогічною незрілістю батьків, їх низьким загальним та культурним розвитком, сім'ї з деформованими ціннісними орієнтаціями);

5. Кримінальні фактори (алкоголізм, наркоманія, аморальний та паразитуючий спосіб життя батьків, сімейні дебоші, прояви жорстокості та садизму, присутність засуджених членів сім'ї, що можуть нести субкультуру злочинного світу) [57].

Про вплив демографічних факторів на перебіг явища дитячої бездоглядності, на наш погляд, свідчать наступні статистичні дані. Частка дітей, народжених матерями, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі на кінець 2017 року становила 20,5 % (у 2016 році – 20,2 %), зазначений показник залишається незмінним впродовж 3 останніх років [17].

В той же час, аналіз контингенту, дітей, які перебували у притулках для дітей свідчить про те, що 63,6 % бездоглядних та безпритульних дітей, які перебували у цих закладах – це діти з неповних сімей [23].

Павлик Н.П. [43] поділяє причини цих негативних явищ на:

мегачинники: об'єктивні, соціальні, загальнодержавні (рівень економічного розвитку держави та зумовленого ним стану соціального захисту населення; рівень духовного, морального, ціннісного розвитку суспільства і відповідної значущості інституту сім'ї в ньому; демографічна ситуація в

країні, яка характеризується кількістю народжень, розлучень, позашлюбних дітей тощо);

мікрочинники: суб'єктивні, внутрішньо-сімейні (матеріально-економічне становище конкретної сім'ї, її тип та склад, психологічний клімат стосунків, дисфункції та патології в сім'ї) [43].

Дослідниця пропонує також розрізняти чинники дитячої бездоглядності першого, другого, третього, четвертого порядків, які у своїй сукупності складають певну ієрархію. До чинників першого порядку (тобто першоосновних, таких, що зумовлюють інші) належать світові та державні тенденції соціальної та економічної політики, екології, культури. Чинники другого порядку характеризують детерміновану попередніми умовами можливість різних інститутів суспільства забезпечити повноцінну життєдіяльність громадян; демографічну ситуацію в країні (кількість одружень, розлучень, народжень, смертей, тощо) і стан охорони здоров'я (рівень та якість медичного обслуговування населення тощо) ситуації в країні. Матеріальне становище сім'ї, наявність у ній соціальних та психологічних девіацій, психологічний клімат школи та інші мезофактори соціалізації складають чинники третього порядку. До чинників четвертого порядку пропонується віднести суб'єктивні причини, які виділяють самі діти, характеризуючи або описуючи власні умови життя [43].

Рень Л.В. пропонує наступну класифікацію чинників дитячої бездоглядності та безпритульності: 1) об'єктивні, соціальні, загальнодержавні мегачинники або макрочинники (рівень економічного розвитку держави та зумовленого ним стану соціального захисту населення; рівень духовного, морального, ціннісного розвитку суспільства і відповідної значущості інституту сім'ї в ньому; демографічна ситуація в країні, яка характеризується кількістю народжень, розлучень, позашлюбних дітей тощо); 2) суб'єктивні, внутрішньо-сімейні мікрочинники (матеріально-економічне становище конкретної сім'ї, її тип та склад, психологічний клімат стосунків, дисфункції та патології в сім'ї) [55].

Отже науковці практично одностайні у визначенні основних чинників виникнення дитячої бездоглядності та безпритульності, серед яких соціально-економічний стан держави, асоціальний спосіб життя батьків, бідність; недостатня підтримка інституту сім'ї державними закладами; непорозуміння між батьками та дітьми; психологічні розлади поведінки у дітей.

Не заперечуючи важливість вищезазначених класифікацій та підходів, вважаємо, що перелік цих факторів потребує розширення.

Зокрема, недостатньо вивченою є роль державної політики та громадянського суспільства. Поряд з цим, ретроспективний аналіз генези зазначених явищ свідчить про те, що специфіка державної політики є однією з основних складових, які зумовлювали поширення дитячої бездоглядності, безпритульності та соціального сирітства, а також особливості структурного складу контингенту дітей цих категорій [41], а громада та громадська думка завжди були одним із найпотужніших механізмів регулювання суспільних відносин, формування морально-етичних засад суспільства. Крім цього, традиційно громада несла відповідальність за всіх її членів, особливо за сиріт, вдів, старців та немічних.

Отже, державна політика може слугувати одночасно як фактором поширення дитячої бездоглядності та безпритульності, так і фактором її стримування та протидії .

Вирішальним фактором у формуванні структури дитячої бездоглядності та безпритульності, в умовах сучасності, на наш погляд, є фактична відсутність превентивної державної політики сімейного неблагополуччя, внаслідок чого єдиним засобом захисту дитини є позбавлення батьківських прав батьків. Тому, на даний час в структурі дітей, позбавлених батьківського піклування, переважають діти, батьки яких були позбавлені батьківських прав, або у яких діти були відібрані без позбавлення батьківських прав.

В цілому державна сімейна політика нині не забезпечує своїх основних функцій. Значною мірою причиною цьому є відсутність центрального органу виконавчої влади, який би визначав та спрямовував діяльність у цій сфері, а

також чітких орієнтирів та пріоритетів в цій галузі. Сучасна державна політика у сфері підтримки сім'ї, нажаль, зводиться лише до призначення соціальної допомоги. Тоді як поза увагою залишаються такі напрями: формування у свідомості людей важливості ролі сім'ї у житті суспільства; підтримка традиційно міцної, працьовитої, економічно спроможної сім'ї; формування у населення культури планування сім'ї, народження бажаної кількості дітей з урахуванням сучасного розвитку медицини; налагодження ефективної системи підготовки молоді до сімейного життя; пропагування авторитету шлюбу; створення у державі єдиної соціальної інфраструктури з метою обслуговування сім'ї та виконання завдань, пов'язаних з її життєзабезпеченням [34].

Прикладом впливу фактору громадського контролю на поширення явища дитячої бездоглядності є соціальне засудження позашлюбних зв'язків, яке з одного боку, змушувало матерів приховувати народження небажаних дітей, з іншого - виступало стимулятором формування повної сім'ї.

Крім цього, вважаємо, що суттєвий вплив на явище дитячої бездоглядності та безпритульності має шкільне середовище дитини та діяльність педагогічних працівників. Прикладом такого впливу на ліквідацію масових проявів дитячої бездоглядності та безпритульності є практичний досвід видатних педагогів А.С.Макаренка, В.М.Сороки – Росинського, Я.Корчака.

Нестача спілкування, емоційна незадоволеність, яку діти нерідко відчують у власних родинах, потреба у належності до референтної групи можуть бути частково компенсовані уважним, доброзичливим ставленням педагогів. Шкільне середовище відіграє важливу роль у становленні особистості, задоволенні її духовних потреб. Комфортне почування у школі, де дитина проводить значну частину свого часу, є умовою її успішної соціалізації.

Тобто шкільне середовище, є важливим контраргументом щодо прийняття дитиною рішення покинути навчання, дім і піти «на вулицю».

На жаль, попри всі здобутки системи освіти України, криза різних сфер життя в нашому суспільстві не обминула й школу, поглибивши, зокрема, відчуження учнів від шкільного середовища [14].

Дистанційність спостерігається також і у відношенні педагогічного колективу до особистих проблем дитини, яка проживає у функціонально-неспроможній сім'ї. Батькам дитини скоріше запропонують влаштувати дитину до інтернатного закладу, ніж нададуть їм реальну допомогу.

Тому ми повністю розділяємо думку Безпалько О., що соціально-педагогічна місія школи як традиційного соціального інституту громади сьогодні полягає у формуванні необхідного адаптаційного потенціалу дитини, забезпеченні прав дитини та її соціальному захисті, створенні відповідних умов для її самореалізації, мінімізації негативних впливів соціуму на особистість шляхом використання всіх сприятливих соціалізуючих факторів соціального середовища [1].

Таким чином, освітньо-виховний фактор, який включає також і організацію дозвілля дитини, є важливим чинником протидії дитячій бездоглядності та безпритульності.

Наступним важливим, з нашої точки зору, фактором, що впливає на поширення явища дитячої бездоглядності та безпритульності є вплив засобів масової інформації, оскільки ЗМІ мають здатність впливати не тільки на індивіда, але й на виховну функцію таких інститутів як сім'я, школа, формувати громадську думку щодо соціальних проблем дитинства на рівні суспільства. В той же час вони можуть мати і негативний вплив на спосіб життя дітей.

Для сучасного інформаційного поля України характерне збільшення питомої ваги девіацій (агресії, гомосексуалізму, цинізму, жорстокості, цінностей кримінального світу), що в свою чергу, призводить до формування в підростаючої особистості викривленого світогляду та її ціннісної дезорієнтації. Дитина отримує граничні інформаційні та емоційні навантаження, що негативно позначається на її психічному стані [14].

Ще одним із ключових факторів, який провокує виникнення в сім'ях складних життєвих обставин, є відсутність власного житла або неадекватне та некомфортне житло [15].

Зменшення черги на отримання житла або поліпшення житлових умов почалось в країні з 1990 року. Зумовлено це перш за все, ліквідацією квартирної черги на підприємствах у зв'язку із структурною перебудовою, відсутністю коштів на будівництво житла тощо. Поряд із скороченням черги на житло відбувається також і зменшення чисельності одержувачів житла. Так, якщо у 1990 році 198,3 тис. домогосподарств серед тих, хто перебував на квартирному обліку у державному житловому фонді, одержали житло або поліпшили свої житлові умови, то у 2000 році цей показник скоротився до 32 тисяч [39].

У 2013 році з 808 тис. сімей та однаків, що перебували на квартирному обліку, отримали житло лише 6 тисяч, що склало 0,6% від усіх, що потребували поліпшення своїх житлових умов [20].

Звичайно, поліпшити житлові умови міське населення може також за рахунок інвестування в будівництво власних коштів. Проте, сьогодні лише незначна кількість сімей, особливо сімей з дітьми, має можливість здійснювати такі інвестиції. Причинами такої ситуації можна вважати низький рівень доходів більшості сімей з дітьми, високі кредитні ставки, відсутність цивілізованого ринку житла та незначні масштаби будівництва дешевого житла на кшталт соціального [39].

За даними Державної служби статистики, у 2012 р. 693 тис. родин, або 67,9 % загальної кількості черговиків, чекали поліпшення своїх житлових умов 10 років і більше. Для порівняння: у 1990 р. таких сімей було лише 285 тис., або 11 % загальної кількості [15].

Важливим фактором, що негативно впливає на життєдіяльність та функціональну-спроможність сім'ї є відсутність у дорослих членів сім'ї зайнятості. Незважаючи на деяке зниження рівня безробіття населення (у % до економічно активного населення становив): у 2013 р. – 7, 2 %, у 2012 р. – 7, 5

%, у 2011 р. – 7,9 %, він все таки залишається досить значним. Особливо, коли відсутність роботи переходить у затяжний процес [18]. Найбільш проблемним є питання пошуку роботи для жителів сільської місцевості.

Суттєвий вплив на виникнення та поширення явища дитячої бездоглядності та безпритульності має також алкогольна та наркотична залежність батьків.

На кінець 2013 року на обліку в медичних закладах через алкоголізм та алкогольні психози з метою лікування та реабілітації перебувало 573,8 тис. осіб та ще 159,25 тис. з метою профілактики; з причини наркоманії та токсикоманії -77,5 тис. з метою лікування та 46,8 тис. з метою профілактики [21].

Реальна кількість залежних, запевняють наркологи, приблизно у вісім разів більша, ніж зареєстрована офіційно. Згідно з даними статистики, щороку алкогольна залежність забирає життя 40 тисяч українців. Причому алкоголізм є першим чинником ризику смерті серед українського населення у віці від 25 до 40 років. Перервати страшний спадковий ланцюжок здатні мінімум п'ять поколінь, котрі сповідують тверезий спосіб життя [57].

За статистикою ВООЗ в 2012 році наша країна посідала п'яте місце за рівнем споживання алкоголю (в 2011 – шосте). Українці споживають 15,6 літрів алкоголю в рік.

Застосування вищезазначених підходів дають можливість виділити чинники, які виступають зовнішніми та внутрішніми стимуляторами, дитячої бездоглядності та безпритульності (рис.1.2).

Рис. 1.2.

Зовнішні та внутрішні стимулятори явищ дитячої
бездоглядності та безпритульності

Отже зовнішніми стимуляторами явища дитячої бездоглядності та безпритульності виступають наступні групи факторів:

1) Суспільно – політичні: політична нестабільність в державі; агресивний політичний режим; слабкість державної сімейної політики; неспроможність обраної стратегії соціальної політики у вирішенні проблеми дитячої бездоглядності та безпритульності; недосконалість законодавства, що регулює відносини у сфері захисту прав дитини; війни, репресії; відсутність ідеології в суспільстві; зниження громадського впливу та соціального контролю в суспільстві; інертність інститутів громадянського суспільства та ін.

2) Соціально-економічні: тривала економічна криза; безробіття; відсутність житла; бідність населення; алкоголізм, наркоманія .

3) Ціннісно-культурологічні: знецінення загальнолюдських цінностей, падіння авторитету сім'ї в суспільстві, лібералізація суспільної моралі, малозначимість дитини в суспільстві; нерозуміння суспільством змісту прав дитини та відсутність поваги до них.

4) Соціально-педагогічні: низька якість виховного процесу в навчальних закладах; недоступність закладів позашкільної освіти для деяких; категорій дітей (особливо з сільської місцевості);байдужість педагогічних

працівників до проблем дитини; недостатня кількість соціальних педагогів та психологів в навчальних закладах (особливо в сільській місцевості); дискримінація дітей із сімей, які опинились у складних життєвих обставинах шкільному та дитячому середовищі.

5) Організаційно-технологічні: невідповідність державної системи надання допомоги сім'ям, які опинились у складних життєвих обставинах до їх основних потреб; відсутність ефективних форм соціальної підтримки дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах; відсутність спеціальних терапевтичних програм для батьків, які ухиляються від виконання батьківських обов'язків, мають проблеми з вихованням дітей; відсутність механізмів ресоціалізації та реабілітації осіб, які мають алкогольну, наркотичну залежність.

6) Інституційно-управлінські: невідповідність організації роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з питань сім'ї та дитинства реальним потребам суспільства; низька результативність роботи органів опіки та піклування, особливо сільського та селищного рівні; недостатній розвиток соціальної інфраструктури для надання послуг сім'ям та дітям, які опинились у складних життєвих обставинах, особливо на рівні територіальних громад.

7) Інформаційні: негативний вплив засобів масової інформації на поведінку дітей; низька поінформованість населення про проблеми дітей, які опинились у складних життєвих обставинах та ін.

8) Демографічні: прогресуюча тенденція порушення структури сім'ї; високий рівень розлучень та позашлюбних народжень .

Внутрішні стимулятори дитячої бездоглядності та безпритульності: 1) Внутрішньосімейні: низький матеріальний стан сім'ї; надмірна зайнятість батьків; алкоголізм, наркотична залежність батьків; особиста невлаштованість батьків; низький виховний потенціал батьків; не сформованість сімейних цінностей.

2) Міжособистісні: конфліктні стосунки між батьками, батьками та дітьми; емоційна відчуженість між батьками, між батьками та дітьми і т.д.

3) Родинні: дефіцит спілкування з батьками; емоційна незадоволеність; почуття відчуженості серед однолітків ; самотність; психологічні розлади і т.д.

Отже дитяча бездоглядність та безпритульність є відображенням політико-економічного і культурного стану соціуму, а також результатом складної взаємодії різних мікро- та макрофакторів, у тому числі особистісних, соціальних, сімейних та міжособистісних рівнів.

На нашу думку, при вивченні досліджуваних явищ варто також брати до уваги регіональний аспект, який визначається економічним розвитком регіону (або району), його географічним розташуванням, рівнем життя населення, демографічними особливостями, рівнем трудової міграції, активністю влади у вирішенні проблем захисту прав дитини. Такі характеристики впливають на відмінності в кількісних та структурних показниках соціального сирітства.

Зокрема, специфічною особливістю Одеської області є географічна близькість із Молдовою та наявність портових міст, що зумовлює високий рівень нелегальної міграції дітей .

Особливістю західних українських областей є масова трудова міграція населення, яку теж багато дослідників, називають джерелом соціального сирітства.

Слід звернути увагу також і на відмінність між областями за кількістю дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Якщо в західних регіонах дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування – 0,5 % від загальної кількості дитячого населення, то у східних – 1,8 – 2 %.

Варто відзначити, що причини поширення соціального сирітства, безпритульності та бездоглядності дітей не можна розглядати як незалежні фактори, – вони взаємопов'язані. Так, через відсутність дієвих механізмів підтримки державою сімей з дітьми, соціально-економічні негаразди ставлять ці родини за межу бідності. Обмежені матеріальні можливості змушують батьків багато часу проводити на роботі, вдаватися до міграцій з метою

заробітку, в той же час діти залишаються без догляду і уваги з боку батьків. Матеріальні труднощі негативно позначаються на соціально-психологічному кліматі в сім'ї, на виконанні батьками виховних функцій. Злиденність, незадоволення потреб стає підґрунтям для виникнення психологічних проблем, неврозів, депресії, поширення алкоголізму та наркоманії. Прямий наслідок цього – нестерпні умови життя для дітей вдома, в сім'ї [14].

Аналіз причин та факторів, які призводять до виникнення соціального сирітства, дитячої бездоглядності та безпритульності свідчить про міжгалузевість зазначених проблем. Звідси підхід до їх вирішення має бути комплексним та поєднувати заходи адміністративного, економічного, соціального, педагогічного та суспільного характеру, оскільки поодинокі безсистемні дії не принесуть бажаного результату. Тобто, політика держави має бути спрямована не лише на соціальну роботу з сім'ями, умови проживання та виховання в яких є потенційно-небезпечними, з точки зору соціального сирітства, а включати законодавчі механізми підвищення відповідальності батьків за невиконання батьківських обов'язків, розвиток програм реабілітації та ресоціалізації батьків, які мають алкогольну та наркотичну залежність, формування сімейних цінностей як першочергових засад розвитку нашого суспільства, визнання значимості материнства і батьківства не лише на декларативному рівні, а як першочергової цінності суспільного життя.

1.3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БЕЗДОГЛЯДНОСТІ ТА БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

Сучасний стан дитячої безпритульності та бездоглядності в Україні дає підстави стверджувати, що державі не вдається вживати ефективних заходів щодо попередження цього негативного явища, вона й досі ще не створила відповідних управлінських механізмів протидії йому.

Актуальність даної проблеми обумовлена соціально - економічними і політичними перетвореннями суспільних відносин, які найбільшою мірою відобразились на становищі дітей в Україні. Недостатня увага до дітей з боку держави призвела до значного росту бездоглядності, безпритульності, жорстокому поводженню з ними, залученню до антигромадської діяльності. Така тривожна ситуація спонукала Уряд прийняти Державну програму подолання дитячої безпритульності та бездоглядності на 2006-2010 роки [46]. Значимість цієї проблеми у суспільстві відмічають учені і практики (А. Гоголева, В. Кириченко, Г. Ковганич, Т. Кравченко, О. Лазаренко, Н. Максимова, Ж. Петрочко, І. Петрюк, Т. Федорченко і ін.).

Дитяча бездоглядність і безпритульність - одне з найгостріших і найболючіших явищ нашого суспільства. Проблема дітей вулиці існує в багатьох країнах світу, в тому числі і з високим рівнем соціально-економічного розвитку, що характеризує це явище як складне й неоднозначне [16]. В Україні про дитячу бездоглядність і безпритульність відкрито почали говорити в середині 90-х років минулого століття. Адже в СРСР такої проблеми не було або не повинно було бути. Як самостійна держава Україна приєдналася до більшості міжнародних і європейських правових актів щодо захисту прав дітей. Такі кроки привели до прийняття низки Законів України, якими декларовано відповідальність держави за дотримання і можливість реалізації прав дитини, зокрема.

Водночас чинне законодавство покладає відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, на батьків або осіб, що їх замінюють. В Україні відсутня точна інформація про загальну кількість

безпритульних і бездоглядних підлітків. Ситуація характеризується відсутністю позитивних результатів, кількість "дітей вулиці" фактично не зменшується. Феномен дитячої бездоглядності надто складний, важко досліджуваний. "Діти вулиці" - це особи 10-14 років (переважно хлопчики - до 80%) із неблагополучних асоціальних сімей, де панує авторитарний стиль виховання, жорстокість дорослих, байдужість до потреб дитини, алкоголізм, наркоманія тощо. З'являються нові угруповання покинутих батьками, навчальними закладами, іншими державними інституціями одиноких дітей. Вони живуть своїм життям, їх об'єднує відчай, зневіра, агресія, образа. Маленькі громадяни нашої країни опинилися на вулиці у період формування світогляду, життєвих орієнтацій, соціальних навичок та цінностей.

На жаль, кількість дітей, яких можна віднести до категорії "дітей вулиці" досить велика, і вона не зменшується. Якщо наприкінці 80-х років ХХ ст. на облік у правоохоронних органах перебувало близько 7 тис. неповнолітніх, то з 90-х років їхня кількість зросла в десятки разів.

Сучасна статистика невтішна. За результатами проведення профілактичних заходів (рейдів) "Діти вулиці", "Вокзал" в Чернігівській області у 2018 році виявлено 257 дітей. Вражаючими є цифри дітей за віком: до 6 років - 90 дітей, від 6 до 14 років - 106 дитини, від 14 до 18-ти років - 61 дитина. Як бачимо, найбільш "протестуючий" - підлітковий вік.

Хто вони, втікачі, "діти вулиці"? Для більшості з них втеча з дому - це цілеспрямований, заздалегідь обдуманий вчинок, і лише для небагатьох причиною був короткочасний конфлікт, образа, когось підмовили друзі, а дехто взагалі не може зрозуміти, чому втікав. Виявляється, втікачі - це активна, а не пасивна частина дітей і підлітків, це ті, хто здатні на вчинок, це ті, хто зараз потрібен суспільству, та суспільство не намагається їх зрозуміти і зробити своїми спільниками. Діти не усвідомлюють небезпеку вулиці, у них ще немає соціального досвіду. Вулиця досить підступна. Офіційна статистика фіксує про кількість злочинів щодо виявлення фактів експлуатації дітей, втягнення їх у злочинну діяльність, схиляння неповнолітніх до вживання

наркотичних речовин, проституцію, злісне невиконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей, кримінальні справи по яких порушуються за статтями КК України. Лише на обліку у служб справах дітей перебуває понад 30 тис. дітей, з яких налічується на даний час по Чернігівській області – 1170 дітей. Показовим є те, що майже 1,5 тис. втікають зі шкіл-інтернатів та дитячих будинків, притулків та центрів реабілітації [16].

Основні причини, що загострюють проблеми дитячої бездоглядності та безпритульності, а також шляхи їх усунення зазначені в Указі Президента України "Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей" від 11 липня 2005 р. № 1086 Урядом України приймалося декілька державних програм подолання дитячої бездоглядності і безпритульності, метою яких є соціально-правовий захист дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, та застосування ефективних форм їх соціальної підтримки. Ключова роль у цьому надається державним інституціям. Остання з них - Державна програма подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2006-2010 р. [46]

Причинами дитячої і підліткової бездоглядності в Україні є соціально-економічна та політична нестабільність у країні; відсутність скоординованих дій міністерств, відомств, установ та організацій, що відповідають за стан роботи з молоддю; негативний вплив соціального середовища на особистість дитини; недоліки в організації навчально-виховної діяльності в загальноосвітніх закладах, педагогічна занедбаність окремих підлітків; зниження виховної функції сім'ї, незадовільне матеріальне становище більшості родин; відхилення у фізичному та психічному розвитку дітей і підлітків тощо. Життєстійкість неповнолітніх знижується внаслідок збіднення їхнього духовного світу та через підвищену збудженість, невміння контролювати себе, акцентуації характеру, недостатню впевненість у собі, слабку інтелектуальну сферу, надто підвищену або занижену комунікативність, нездатність протистояти негативним впливам ЗМІ і кримінальної субкультури. У бездоглядних дітей і підлітків погіршується фізичне та психічне здоров'я (інфекційні захворювання, неврози, знижений

інтелект та інші патології розвитку організму). Існує прямий зв'язок між захворюваннями і негативними проявами у поведінці школярів та можливостями опанувати навчальний матеріал. На стан здоров'я бездоглядних дітей негативно впливає вживання ними психоактивних речовин - тютюну, алкоголю, інших наркотиків, а також статеві розпусти (Україна посідає провідне місце в Європі за темпами поширення наркоманії і ВІЛ/СНІДу і третє місце у світі за вступом у ранні статеві стосунки 15-річних дітей).

Наслідком соціально-економічної та культурологічної нестабільності в країні є низька педагогічна культура батьків, їхня неспроможність спілкуватися з дитиною, негативний мікроклімат багатьох сімей, безробіття батьків або їхня надмірна зайнятість, аморальна поведінка, чвари. Руйнуються традиційні моральні норми, знижується авторитет і виховний потенціал сім'ї, збільшується кількість дітей, що потерпають від жорстокості дорослих, фізичного, психічного і сексуального насильства. Таким чином, сім'я стає проблематичним, а то й негативним фактором розвитку і виховання дітей.

Позбавлені уваги батьків або осіб, що їх замінюють, діти, зазвичай, потрапляють під вплив асоціального середовища, де втягуються у кримінальний бізнес, залучаються до жебракування тощо. Бездоглядні діти хоча й контактують із сім'єю, але через різні причини (бідність родини, перенаселеність у квартирі, дитяча експлуатація, байдужість дорослих, непорозуміння з батьками, вчителями) більшу частину дня, а то й ночі, проводять на вулиці [46].

Одними з головних умов для нормального соціально - психологічного розвитку дитини є батьківська любов і поважання особистості дитини. В асоціальних сім'ях переважають насильство і фізичні покарання, відчуженість батьків у ставленні до дитини, що сприяє формуванню патологічних особливостей поведінки, розвитку шкідливих звичок, агресії відносно більш "щасливих" однолітків. Як правило, в таких сім'ях не забезпечуються навіть базові потреби дітей в їжі, житлі, тому вони вимушені йти на вулицю.

Кількість виявлених неблагополучних сімей, які негативно впливають на виховання дітей, вчиняють насильство в сім'ї - близько 12 тис. Зрозуміло, що мова йде не лише про матеріальне неблагополуччя. Зростає число сімей, яким ніколи займатись власними дітьми. Нівелюється виховна функція школи у суспільстві, знижується увага до стану виховної роботи в навчальних закладах, послаблюється контроль за цим процесом по всій вертикалі управління - від директора школи до Міністерства освіти і науки України. Погіршується ставлення учнів до школи, вони самовідчужуються від освітнього середовища. Кожний десятий учень до школи ставиться негативно і навіть вороже. Зростає кількість дітей, неохоплених навчанням. Майже половина тих, хто потрапляє в школи соціальної реабілітації та виховні колонії для неповнолітніх, раніше ніде не вчилися. До поширення бездоглядності дітей спричинюють нерозв'язані проблеми організації їхнього дозвілля. Діти не мають змоги самовизначатися у спортивних і мистецьких школах, дитячо-підліткових клубах за місцем проживання через обмаль цих соціальних інституцій. Отож посилюється ідентифікація особистості дитини із групами дозвілля. Саме у цій сфері інтенсивно створюються нові моделі та форми долучення індивіда до маргінальних цінностей суспільства, виробляється здатність до орієнтації у технократичному середовищі. З'являються нові угруповання занедбаних батьками, навчальними закладами та державними інститутами дітей, котрих об'єднують відчай, зневіра, образа, агресія.

Внаслідок некерованого середовища "дітей вулиці" інституціоналізується девіантна поведінка підлітків, аморальність сприймається як даність, а вміння обійти закон цінується більше, ніж його дотримання. Кримінальна субкультура щораз більше заповнює світ дитинства. Соціальні психологи відзначають наявність у поведінці підлітків елементів, характерних для соціально-психологічного типу засуджених. Таким чином, проблема дитячої бездоглядності посилюється через інтолерантність - агресію, жорстоке поводження з іншими. Також слід зазначити негативний вплив на сучасних дітей і підлітків інформаційного поля України.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Розглянувши соціальний захист бездоглядних та безпритульних дітей в Україні у історичному аспекті та з урахуванням причин виникнення цього явища, розвитку інституційного та нормативно-правового забезпечення, заходів соціального захисту можна виділити 7 етапів у розвитку цього процесу :

1 етап. Дохристиянський період (VI - кінець X ст.).

2 етап. Період князівської та церковно-монастирської допомоги (кінець X ст. – XIII ст.)

3 етап. Церковно - громадська допомога (XIV ст. - перша половина XVII ст.)

4 етап. Формування державної системи опіки та утримання дітей (II пол.XVII ст. - поч. XIX ст.).

5 етап . Земський період (II половина XIX ст. – 1917 р.).

6 етап. Комуністична система соціального захисту (1917 – 1991 р.р.).

7 етап. Соціальний захист дітей в умовах незалежності України (з 1991 р. – по теперішній час).

З кожним етапом підвищувалась увага з боку громади, а з утворенням держави – і державних органів до соціальних проблем дитинства.

Проведені дослідження свідчать про наявність в нашої держави багатого досвіду боротьби з негативними явищами у дитячому середовищі. Незважаючи на те, що сьогодні дитяча безпритульність як явище зазнала значних змін і має інші особливості, чим у попередні періоди історії, деякі методи та механізми захисту бездоглядних та безпритульних дітей можуть бути застосовані і в сучасних умовах.

Аналізуючи явище дитячої бездоглядності і безпритульності можна констатувати, що основними причинами його виникнення є поєднання зовнішніх і внутрішніх стимуляторів. До зовнішніх науковці відносять : суспільно-політичні, соціально-економічні, ціннісно-культурологічні, соціально-педагогічні, організаційно-технологічні, інституційно-управлінські,

інформаційні та демографічні. До внутрішніх належать : внутрішньо-сімейні, міжособистісні, родинні.

Тому необхідно ще на ранній стадії виявляти сім'ї, які неспроможні виконувати виховні функції, вживати заходів для запобігання соціальному сирітству, створювати належні умови для всебічного розвитку та виховання дітей, поширювати форми сімейного виховання, зокрема, влаштування дітей – сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування у дитячі будинки сімейного типу та прийомні сім'ї, забезпечити належну підготовку батьків – вихователів, патронатних та прийомних батьків.

Актуальність досліджуваної проблеми доводить низка нормативно-правових документів прийнятих до дії в Україні. Зокрема, основні причини, що загострюють проблеми дитячої бездоглядності та безпритульності, а також шляхи їх усунення зазначені в Указі Президента України "Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей" від 11 липня 2005 р. № 1086.

До цього спонукає також і сучасна статистика, яка висвітлює окремі аспекти досліджуваної проблеми. Так, за результатами проведення профілактичних заходів (рейдів) "Діти вулиці", "Вокзал" в Чернігівській області у 2018 році виявлено 257 дітей, з них за віком: до 6 років - 90 дітей, від 6 до 14 років - 106 дитини, від 14 до 18-ти років - 61 дитина. На жаль, цифри загальної статистики по Україні відсутні.

РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ ЯК МЕХАНІЗМУ ПРОФІЛАКТИКИ БЕЗДОГЛЯДНОСТІ ТА БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ.

2.1. ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ ЯК ОСНОВА ПРОФІЛАКТИКИ БЕЗДОГЛЯДНОСТІ ТА БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ ДІТЕЙ

Розвиток України як правової, соціальної держави неможливий без забезпечення повноцінних умов для життя і розвитку дітей, створення ефективного механізму захисту прав.

За роки своєї незалежності Україна пройшла динамічний і тернистий шлях становлення й розвитку ефективної державної політики у сфері захисту прав дітей. Вітчизняний досвід у даному соціально-проблематичному полі давно став одним із ключових компонентів того фундаменту, на якому вибудовується державна соціальна політика та відповідні напрямки соціальної роботи.

В Україні головним чинником у механізмі забезпечення прав дитини є Конституція, яка проголошує рівність прав дітей (статті 24,52), охорону дитинства (стаття 51), заборону насильства над дитиною та її експлуатацію (стаття 52), право на життя (стаття 27), захист та допомогу держави дитині, позбавленій сімейного оточення (стаття 52), право на освіту (стаття 53).

Конституцією України (стаття 51) проголошено, що «сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою»[33].

В Україні сформовано систему органів державної влади й місцевого самоврядування, які покликані вирішувати питання забезпечення прав дитини, а також сприяти запобіганню негативним явищам у дитячому середовищі

Важливою складовою державних механізмів соціально-правового захисту прав дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах захисту є цілі державного управління. Саме вони визначають межі державного втручання в суспільні відносини та зумовлюють форми, методи, засоби, інструменти, за допомогою яких здійснюватиметься регулюючий вплив.

Мета державного управління у сфері соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах – створення належних умов для виховання дитини в родині, збереження родинного середовища.

Ю. Харченко [61] запропонувала класифікацію державних механізмів управління соціально-правовим захистом дітей, позбавлених батьківського піклування, вважаємо що дану класифікацію можна застосувати для класифікації державних механізмів соціально-правового захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах (рис.2.1).

Рис. 2.1

Реалізацію державної політики щодо соціального-правового захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах через розробку і здійснення цільових загальнодержавних програм соціального захисту та поліпшення становища дітей, координацію діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади забезпечує Кабінет Міністрів України. Питання

забезпечення прав соціально-правового захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах віднесено до компетенції Міністерства соціальної політики України.

За даними Міністерства соціальної політики робота щодо створення умов для забезпечення належного соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми, які опинилися в складних життєвих обставинах здійснюється у наступних напрямках:

- виявлення сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- запровадження якісно нових соціальних послуг для дітей з підготовки їх до повернення в біологічну сім'ю після тривалого перебування у закладах державного утримання;
- запровадження нових форм та методів роботи щодо забезпечення соціального супроводу батьків, у яких діти відібрані без позбавлення батьківських прав, а також батьків, які позбавлені батьківських прав і мають намір звернутися до суду з позовом про їх поновлення; розвиток сімейних форм виховання [16].

Важливу роль щодо соціального захисту прав дітей відіграють органи опіки і піклування – державні адміністрації районів, районів міст Києва і Севастополя, виконавчі органи міських чи районних у містах, сільських, селищних рад.

Органи опіки та піклування мають такі повноваження:

- згідно з пунктом 7 статті 32 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» у відданні виконавчих органів сільських, селищних, міських рад є організація роботи щодо запобігання бездоглядності неповнолітніх, а відповідно до статті 22 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» серед інших повноважень місцевих державних адміністрацій визначена функція щодо реалізації державної політики в галузі материнства і дитинства

- Сімейний кодекс України надає повноваження органам опіки та піклування, у тому числі рівня сільських та селищних рад, щодо підготовки позовів про позбавлення батьківських прав, відібрання дітей, вирішення питань негайного відібрання дітей;

- Закон України «Про охорону дитинства» (стаття 5) покладає на місцеві органи виконавчої влади та місцевого самоврядування забезпечення контролю за дотриманням в ігрових залах, комп'ютерних клубах, відеотеках, дискотеках, інших розважальних закладах та громадських місцях правопорядку та етичних норм стосовно дітей;

- Закон України «Про соціальні послуги» поряд з іншими органами визначає орган опіки та піклування як уповноважений орган, що здійснює соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю ;

- Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (стаття 3) серед органів та установ, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, визначає орган опіки та піклування.

Повноваження органів опіки та піклування у сфері захисту прав дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах визначені Постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»

Цей нормативно-правовий акт розподіляє сфери компетенції щодо захисту дітей цієї категорії між районними державними адміністраціями та сільськими і селищними радами.

Для допомоги в роботі органів опіки та піклування районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах рад створюються комісії з питань захисту прав дитини, які мають консультативно-дорадчі функції. Діяльність цих дорадчих органів регулюється відповідним типовим положенням, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 р. № 866.

Для вдосконалення механізму взаємодії органів опіки та піклування з іншими суб'єктами соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю щодо

захисту прав дітей і підтримки сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, який також передбачає розширення повноважень комісії з питань захисту прав дитини для вдосконалення діяльності органів опіки та піклування з профілактики соціального сирітства, надання сім'ям з дітьми якісних соціальних послуг, спрямованих на підтримку сім'ї у кінці 2014 р., до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 р. № 866, внесено новий розділ «Соціальний захист дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах». Зазначеним розділом, а також новим додатком до Порядку передбачено впровадження оцінки безпеки дитини з метою забезпечення негайного реагування суб'єктів соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю на повідомлення про сім'ї, в яких було скоєно насильство, жорстоке поводження або існує реальна загроза його вчинення, що сприятиме більш об'єктивному та всебічному розгляду ситуації щодо дотримання прав дитини.

Ю. Олифіренко [42] виділяє, що система органів опіки та піклування в Україні складається з трьох рівнів:

- районний рівень – районні державні адміністрації;
- міський (районний у місті) рівень – виконавчі комітети міських, районних у містах рад;
- рівень села, селища – виконавчі комітети сільських, селищних рад.

На територіальному рівні органами захисту дітей які перебувають у складних життєвих обставинах є служби у справах дітей обласної державної адміністрації та інші органи державної влади регіону що здійснюють роботу з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, що здійснюють роботу з сім'ями дітей, обласні центри соціально-психологічної реабілітації дітей та державні дитячі виховні установи, патронатні сім'ї.

Слід зазначити, що більш широке коло повноважень у сфері захисту прав дітей районних, районних у містах Києві та Севастополі державних

адміністрацій, виконавчих органів, районних у містах рад пов'язано із наявністю в їх складі спеціальних підрозділів – служб у справах дітей, які безпосередньо забезпечують цю діяльність.

У сільських та селищних радах повинні бути посади працівників служби у справах дітей, до повноважень яких належав би захист прав дітей, відсутні.

Служби у справах дітей обласної, Київської та Севастопольської міської держадміністрації є структурним підрозділом обласної, Київської та Севастопольської міської держадміністрації, який утворюється головою обласної, Київської та Севастопольської міської держадміністрації, підзвітний та підконтрольний відповідно голові обласної, Київської та Севастопольської міської державної адміністрації [51].

Основними завданнями служби у справах дітей є:

- реалізація на відповідній території державної політики з питань соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень;

- розроблення і здійснення самостійно або разом з відповідними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями усіх форм власності, громадськими організаціями заходів щодо захисту прав, свобод і законних інтересів дітей;

- координація зусиль місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій усіх форм власності у вирішенні питань соціального захисту дітей та організації роботи із запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності;

- ведення державної статистики щодо дітей;

- ведення обліку дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, усиновлених, влаштованих до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу та соціально-реабілітаційних центрів (дитячих містечок);

- визначення пріоритетних напрямів поліпшення на відповідній території становища дітей, їх соціального захисту, сприяння фізичному, духовному та

інтелектуальному розвитку, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень [42].

Згідно зі статтею 4 Закону України «Про органи і служби у справах дітей», штатна чисельність працівників районних, міських, районних у містах служб у справах дітей устанавлюється з один працівник служби не більше, ніж на одну тисячу дітей, які проживають у районі, та не більше, ніж на дві тисячі дітей, які проживають у місті, районі у місті. Штатна чисельність працівників служб у справах дітей виконавчих органів сільських, селищних рад відповідних територіальних громад встановлюється з розрахунку один працівник служби не більше, ніж на одну тисячу дітей, але не менше одного працівника на об'єднану територіальну громаду. 19.01.2017р. Верховною Радою України збільшено чисельність працівників служб у справах дітей.

Уповноважені підрозділи органів Національної поліції [51] зобов'язані:

- розшукувати дітей, що зникли, дітей, які залишили сім'ї, навчально-виховні заклади (бродяжать) та спеціальні установи для дітей;
- виявляти батьків або осіб, що їх замінюють, які ухиляються від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо створення належних умов для життя, навчання та виховання дітей;
- складати протоколи про адміністративні правопорушення батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), які не виконують обов'язків щодо виховання і навчання дітей, інформувати відповідні служби у справах дітей;
- повідомляти органи опіки та піклування за місцем перебування дитини про відомий факт залишення його без опіки (піклування) батьків.

Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді – це спеціальні заклади, уповноважені державою брати участь у реалізації державної молодіжної політики шляхом проведення соціальної роботи з дітьми та молоддю [51]. Соціальні служби – підприємства, установи та організації різних форм власності і відомчої підпорядкованості, а також громадяни, які

надають соціальні послуги особам, що перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги.

Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді [51], опікуючись сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах, тісно співпрацюють з різними державними органами влади, управліннями та відділами у справах сім'ї та молоді, освіти та культури, соціального захисту, службами у справах дітей, сектором молодіжної превенції ВП ГУНП, центрами зайнятості населення, закладами освіти, притулками для дітей та громадськими організаціями (товариства Червоного Хреста, Асоціації молодіжних громадських організацій, благодійними фондами, жіночими та релігійними організаціями).

Основною метою діяльності центрів є створення соціальних умов для життєдіяльності, гармонійного та різнобічного розвитку дітей та молоді, захист їх конституційних прав, свобод і законних інтересів, задоволення культурних та духовних потреб.

Головні завдання центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з питань соціальної допомоги сім'ям які перебувають у складних життєвих обставинах полягають у створенні сприятливих умов для поліпшення їхнього становища, нормалізації життя, збереження родинного середовища для дитини.

Центр соціально-психологічної реабілітації дітей - заклад соціального захисту [51], що створюється для тривалого (стаціонарного) або денного перебування дітей віком від 3 до 18 років, які опинились у складних життєвих обставинах, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та інших видів допомоги.

Центри соціально-психологічної реабілітації дітей діють на території Чернігівської області з 2006 року.

Основними завданнями центру соціально-психологічної реабілітації дітей [51] є:

- здійснення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- надання дітям комплексу соціальних послуг;
- проведення соціально-педагогічної корекції з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини;
- сприяння поверненню дитини до біологічної сім'ї;
- забезпечення відвідування дітьми загальноосвітніх або інших навчальних закладів чи індивідуальному навчанню з урахуванням потреб та можливостей дитини;
- сприяння формуванню у дітей власної життєвої позиції для подолання звичок асоціальної поведінки;
- надання психологічної та інших видів допомоги батькам (або особам, які їх замінюють) дітей, які перебувають в центрі, спрямованої на повернення дитини до сім'ї;
- розроблення рекомендацій з питань соціально-психологічної адаптації дитини для педагогічних та соціальних працівників і батьків.

Своєю діяльністю центр соціально-психологічної реабілітації дітей сприяє збереженню сімейного оточення дитини.

Для забезпечення дітям, які опинились у складних життєвих обставинах, більш тривалих соціально-психологічних та реабілітаційних послуг на території Чернігівської області у 2011-2012 роках відбулась реорганізація притулків для дітей у центри соціально-психологічної реабілітації дітей (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Кількісна характеристика Центрів соціально-психологічної реабілітації дітей у Чернігівській області

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Кількість центрів на кінець року, од	1	2	3	3	3	3	3

В них місць, од	50	110	150	150	150	150	150
-----------------	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Інформація свідчить про те, що з кожним роком зростає кількість центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та зростає кількість дітей, яким надано послугу реабілітації.

21 лютого 2016 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми». Дія Закону спрямована на удосконалення системи забезпечення прав дітей в Україні, шляхом удосконалення механізмів та процедур прийняття рішень щодо захисту дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах за місцем її проживання, підтримки сімей з дітьми, які потрапили в складні життєві обставини, постраждали внаслідок воєнних дій чи збройних конфліктів.

Зокрема, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми» внесені зміни до Сімейного кодексу України щодо розвитку такої форми сімейного виховання дітей як «сімейний патронат». Суть основних змін та доповнень полягає у визначенні поняття «патронат над дітьми» та умов, при яких орган опіки та піклування може влаштовувати до сімей патронатних вихователів дітей, які потрапили в складні життєві обставини; уточненні поняття «сім'я патронатного вихователя»; визначенні прав дітей та обов'язків патронатних вихователів. Крім того запропоновані зміни передбачають делегування повноважень Кабінету Міністрів України щодо порядку встановлення патронату над дітьми, оплати праці патронатного вихователя та визначення розміру виплат на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя.

16 березня 2017р., Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Деякі питання здійснення патронату над дитиною», що визначає механізм запровадження патронату над дитиною та порядок організації діяльності сім'ї патронатного вихователя. Затверджено Порядок створення та діяльності сім'ї

патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя; Порядок оплати послуг патронатного вихователя та виплати соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя; Типовий договір про патронат над дитиною.

Запровадження інноваційної послуги підтримки такої вразливої категорії населення як сім'ї з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах є важливим й тому, що це є тимчасовий догляд і виховання дитини в професійно підготовленій сім'ї патронатного вихователя є альтернативою її влаштуванню до притулку, центру соціально-психологічної реабілітації чи школи-інтернату, підкреслюють фахівці.

Патронатом над дитиною у сімейному праві називається тимчасовий догляд, виховання та реабілітація дитини в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин. Отже, умовою, при яких орган опіки та піклування може влаштовувати дітей до сімей патронатних вихователів, є наявність складних життєвих обставин.

Під сім'єю патронатного вихователя розуміється сім'я, в якій за згоди всіх її членів повнолітня особа, яка пройшла спеціальний курс підготовки, виконує обов'язки патронатного вихователя на професійній основі.

До сім'ї патронатного вихователя можуть бути одночасно влаштовані тільки діти, які є між собою рідними братами та сестрами, або діти, які виховувалися в одній сім'ї.

Для влаштування дитини в сім'ю патронатного вихователя потрібна згода дитини, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити. Влаштування дитини в сім'ю патронатного вихователя здійснюється за письмовою згодою її батьків, інших законних представників. У разі якщо мати чи батько дитини є неповнолітніми, крім їхньої згоди на влаштування дитини в сім'ю патронатного вихователя потрібна згода їхніх батьків. Влаштування дитини в сім'ю патронатного вихователя здійснюється без згоди батьків, інших законних представників у разі відібрання у них

дитини, відсутності відомостей про місце їх перебування, а також за наявності безпосередньої загрози життю чи здоров'ю дитини.

Термін перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя встановлюється органом опіки та піклування і не може перевищувати трьох місяців. У разі наявності обставин, що обґрунтовують необхідність і доцільність перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя понад зазначений термін, орган опіки та піклування може його продовжити. Однак, загальний термін перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя не може перевищувати шість місяців.

Специфіка патронату полягає в тому, що влаштування дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах, в сім'ю патронатного вихователя відбувається за договором про патронат над дитиною.

Впродовж 2017–2018 років оплата послуг патронатного вихователя та виплата соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя будуть здійснюватися за рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам. Передбачається, що з 1 січня 2019 року фінансування видатків щодо патронату над дитиною буде здійснюватися за рахунок місцевих бюджетів.

За часи незалежності в Україні сформовано державну нормативну базу та систему органів, які забезпечують виконання вимог міжнародного законодавства щодо захисту прав дитини, досягнуто позитивних результатів у сфері подолання деяких негативних соціальних явищ у дитячому середовищі.

2.2. СОЦІАЛЬНІ ПРОГРАМИ: ІННОВАЦІЙНА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА СУТНІСТЬ, МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ, ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТІВ.

Нині в Україні більш, ніж 100 тис. дітей (або 1,4% від загальної кількості дітей) зростають у закладах інституційного догляду та виховання (далі – інституції). До того ж, не всі діти, які перебувають в цих закладах, є дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Більшість вихованців мають батьків та/або родичів. Причинами потрапляння дітей у заклади інституційного догляду та виховання є складні життєві обставини: бідність, асоціальність та безробіття батьків, стан здоров'я дітей та інвалідність.

З одного боку, влаштування дітей в інституційні заклади зорієнтоване на профілактику бездоглядності, сирітства та неналежного виконання батьками батьківських обов'язків, а з іншого – деформує соціалізацію вихованців, провокує затримки розвитку, сприяє ізольованості, а в окремих випадках провокує ризик стати жертвою насильства. Попри це, виховання дітей в інституціях залишається однією із поширених в Україні форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.

На вирішення вищезазначених проблем спрямована реформа системи інституційного догляду та виховання, що розпочалася після схвалення 11 травня 2006 р. Кабінетом Міністрів України Концепції Державної програми реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Концепція була розрахована на 2007–2017 роки і передбачала створення закладів нового типу, переведення до них дітей, перепідготовку педагогічних та соціальних працівників. Частково цілі Програми були досягнуті шляхом активізації розвитку таких форм влаштування дітей, як дитячі будинки сімейного типу та прийомні сім'ї. Проте гострою проблемою українського суспільства залишаються питання влаштування до закладів інституційного догляду та виховання дітей за заявою батьків та дітей з інвалідністю.

З метою посилення напрямів реформування системи інституційного догляду та виховання дітей (далі – деінституціалізація) Уряд продовжив вживати заходів щодо її реформування. Влітку 2017 р. було ухвалено Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та План заходів з реалізації її I етапу (далі – Національної стратегії) [41], [49]. Ця реформа спрямована на зміну системи інституційного догляду та виховання дітей в Україні на систему, яка забезпечує догляд і виховання дитини в сімейному або наближеному до сімейного середовищі. Цим документом, зокрема, передбачено: розробка та прийняття нормативно-правових актів, організація методичного забезпечення, необхідного для реформування системи інституційного догляду та виховання дітей; аналіз наявної мережі закладів інституційного догляду та виховання дітей, оцінка забезпечення прав дітей у кожному регіоні та затвердження регіональних планів реформування системи інституційного догляду та виховання дітей; формування регіональних команд та їх підготовка до впровадження вищезазначеної стратегії; розробка навчальних програм для підготовки та перепідготовки фахівців, зокрема тих, які працюють із дітьми з інвалідністю; залучення інвестиції для реалізації реформи системи інституційного догляду та виховання дітей.

Відповідно до Національної стратегії, в інституціях у 2026 р. має залишитися менш ніж 0,5% дітей від загальної чисельності дитячого населення. Тоді як діти, які з різних причин залишаються в таких закладах, будуть проживати в умовах, максимально наближених до сімейних (до 10 осіб в одному закладі). Крім того, у кожній громаді мають з'явитися доступні й якісні послуги для сімей з дітьми.

Забезпеченням реалізації державної політики з питань соціального захисту дітей в Україні, здійснення заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, безпритульності та вчиненню дітьми правопорушень займаються Служби у справах дітей. Ними на різних рівнях розробляються та затверджуються соціальні програми стосовно дітей.

На виконання Закону України «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» [29], з метою організації результативної роботи щодо своєчасного виявлення бездоглядних та безпритульних дітей, запобігання соціальному сирітству, розвитку сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, створення умов для реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї, Службою у справах дітей Чернігівської обласної державної адміністрації було розроблено та подано на затвердження Програму розвитку сімейних форм виховання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, подолання дитячої безпритульності та бездоглядності на 2011-2016 роки, яка затверджена рішенням третьої сесії шостого скликання обласної ради 25.03.2011 року.

Однією з основних засад державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування є захист їх майнових і житлових прав та інтересів. За офіційними даними на початок 2018 р., кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебували в закладах інституційного догляду та виховання, становила 4 956 осіб. З них мали житло – 2150 осіб (або 56%), в тому числі на правах власності – 218 осіб та на правах користування – 1932 осіб.

Для забезпечення житлом дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа, починаючи з 2017 р. у місцевих бюджетах передбачено кошти на реалізацію відповідних регіональних програм. Тому рішенням шостої сесії сьомого скликання Чернігівської обласної ради від 29 вересня 2016 року № 6-6/VII затверджена Програма із забезпечення житлом дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа на 2016-2020 роки [47].

Основні положення даної Програми спрямовані на вирішення пріоритетних завдань державної політики у сфері забезпечення прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа: - ведення обліку нерухомого майна, право власності на яке мають діти- сироти, діти,

позбавлені батьківського піклування; - вивчення технічного стану житлових приміщень, що знаходяться у власності дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, з подальшим проведенням відповідних ремонтних робіт; - вивчення потреб у забезпеченні дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа упорядкованим соціальним житлом; - формування житлового фонду соціального призначення для забезпечення потреб дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа.

Виконання Програми сприяє реалізації права дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа на упорядкування житла, що належить їм на праві власності, та на позачергове забезпечення соціальним житлом після завершення їх перебування в установах інтернатного типу, сім'ях піклувальників, дитячих будинках сімейного типу, прийомних сім'ях, а також після завершення ними навчання у вищих та професійно-технічних навчальних закладах, строкової служби у Збройних Силах України та з інших причин. Забезпечення житлом цих категорій громадян та проведення для них ремонтних робіт можливе за рахунок обласного, районних, міських, селищних, сільських бюджетів, в тому числі об'єднаних територіальних громад та інших джерел.

Виконання Програми дасть змогу:

- забезпечити житлом 880 осіб з числа дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, шляхом будівництва (придбання) 27,720 тис. м² його загальної площі;
- провести ремонтні роботи для упорядкування 18 житлових приміщень, що на праві власності належить 20 таким особам;
- створити умови для розвитку будівельної галузі, підвищити зайнятість населення та збільшити обсяги надходжень до бюджетів усіх рівнів;
- забезпечити збереження житла, що є власністю дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування;

- провести обстеження стану житлових приміщень, що знаходяться у власності дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та оцінку вартості опоряджувальних робіт з урахуванням встановлених санітарних і технічних вимог, скласти проектно-кошторисну документацію на проведення таких робіт з урахуванням встановлених санітарних і технічних вимог;

- реконструювати чи відремонтувати житло, до якого будуть повертатися діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, особи з їх числа після завершення перебування в інтернатних закладах, сім'ях піклувальників, дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях, закінчення навчання у вищих та професійно-технічних навчальних закладах, строкової служби у Збройних Силах України та з інших причин;

- визначити потребу в забезпеченні соціальним житлом дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа, сформувані бюджетні наміри, для вирішення цього питання;

- запобігти незаконному відчуженню житла, право власності чи право користування яким мають діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування.

З метою підвищення рівня соціального захисту дітей в області, створення належних умов для забезпечення реалізації права кожної дитини на виховання в сімейному середовищі, попередження дитячої бездоглядності, безпритульності та соціального сирітства, рішенням сьомої сесії сьомого скликання обласної ради від 29.12.2016 року № 11-7/VII затверджено Програма попередження дитячої безпритульності та бездоглядності, розвитку сімейних форм виховання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, на 2017-2021 роки (див. додаток 18) [48].

Районними радами спільно з районними державними адміністраціями, Ніжинською, Новгород-Сіверською, Прилуцькою, Чернігівською міськими радами, Деснянською, Новозаводською районними у м. Чернігові радами, об'єднаними територіальними громадами розроблені та прийняті відповідні

Програми, якими передбачені кошти на їх реалізацію, виходячи з її реальних завдань та можливостей бюджету.

Для забезпечення фінансовими ресурсами заходів з реалізації державної політики у сфері захисту прав дітей, в області прийняті та реалізуються:

- 35 місцевих програм, заходи яких спрямовані на реалізацію державної політики з питань дітей та їх соціальний захист (КЕКВ 9102). Слід зауважити, що 10 програм діють в об'єднаних територіальних громадах (Батуринській, Носівській, Сновській, Коропській, М.-Коцюбинській, Іванівській, Новобасанській, Височанській та Варвинській).

На заходи державної політики з питань дітей та їх соціального захисту в місцевих бюджетах усіх рівнів на 2019 рік затверджено 1668894,00 грн., з яких профінансовано у звітному періоді 557855,08 (або 33,4%).

У 4 ОТГ такі програми відсутні (Остерська міська, Линовицька, Гончарівська та Олишівська селищні ради), у 3 місцевих громадах (Вертіївська, Лосинівська та Мринська) програми затверджені без фінансування. Відсутність відповідних програм та їх належного фінансового забезпечення, є загрозливою та унеможлиблює ефективну реалізацію державної політики щодо захисту дітей, на цих територіях.

Пріоритетними напрямками в реалізації заходів даної Програми визначено (додаток 18):

- удосконалення діяльності органів опіки та піклування в напрямку раннього виявлення сімей з дітьми, які перебувають в складних життєвих обставинах, надання їм необхідної допомоги, спрямованої на підвищення рівня їх соціальної захищеності, економічної спроможності та зміцнення батьківського виховного потенціалу;

- підвищення результативності роботи закладів соціального захисту дітей у здійсненні реабілітації та інтеграції в суспільство бездоглядних, безпритульних дітей, та дітей, які опинились у складних життєвих обставинах;

- подальший розвиток сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, створення умов для влаштування дітей у сім'ї;

- удосконалення механізму взаємодії місцевих органів влади з питань здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей у сім'ях, де батьки неналежним чином виконують свої батьківські обов'язки, сім'ях усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів

Прийняття цієї Програми дозволить підвищити рівень здійснення соціального захисту дітей, особливо дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, забезпечення їх прав, свобод і законних інтересів, у тому числі на безпечні умови виховання та проживання в сімейному оточенні.

Програма передбачає протягом 2017-2021 років здійснити комплекс заходів, спрямованих на поліпшення становища дітей, їх фізичного, інтелектуального і духовного розвитку шляхом (додаток 18):

- підтримки сімей, які взяли на виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей соціально незахищених категорій, сімей, які перебувають в складних життєвих обставинах;

- збільшення кількості прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, сприяння їх ефективній діяльності;

- проведення спільних профілактичних рейдів та операцій для своєчасного виявлення бездоглядних та безпритульних дітей, їх влаштування до закладів соціального захисту дітей;

- підвищення рівня взаємодії між службами у справах дітей, органами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, правоохоронними органами, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з питань подолання дитячої бездоглядності та безпритульності, здійснення соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

- підвищення кваліфікації та професійного рівня знань працівників служб у справах дітей, закладів соціального захисту дітей;

- проведення перевірок діяльності органів опіки та піклування, закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, щодо забезпечення ними захисту прав дітей;

- підвищення поінформованості населення з питань реалізації прав, свобод та законних інтересів дітей, розвитку сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в результаті проведення інформаційних кампаній в мережі Інтернет та ЗМІ, виготовлення та поширення соціальної реклами, інформаційних матеріалів тощо.

Основними завданнями у здійсненні заходів Програми (додаток 18) протягом 2017-2021 років є:

- запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності дітей, а саме:

- своєчасно виявляти дітей, які залишились без догляду або піклування батьків, безпритульних та покинутих батьками дітей, забезпечувати їх влаштування до центрів соціально-психологічної реабілітації дітей, патронатних сімей;

- встановлювати статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, не пізніше як через два місяці після виявлення дитини, яка залишилася без батьківського піклування.

- удосконалення процесу реабілітації бездоглядних та безпритульних дітей та їхніх сімей, дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, а саме:

- впроваджувати інноваційні методики надання соціально-психологічної та корекційної роботи дітям та їх батькам;

- розвивати форми роботи з батьками дітей, які перебувають у центрах соціально-психологічної реабілітації дітей;

- розширювати спектр послуг для дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, та їх батьків;

• розвиток сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (усиновлення, опіка, піклування, створення дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей), для чого:

- збільшити питому вагу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, охоплених сімейними формами виховання, у 2017 році – до 92%, у 2018 – до 93%, у 2019 – до 94%; у 2020 до 95%, у 2021 – до 95,5%.

- забезпечити доступ населення до повної та об'єктивної інформації з питань влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до сімейних форм виховання використовуючи можливості інтернет-ресурсів та ЗМІ.

2.3. ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ У ПРОФІЛАКТИЦІ БЕЗДОГЛЯДНОСТІ ТА БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ (В ТОМУ ЧИСЛІ, В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ).

Умови, що на сьогодні склалися, призвели до такого соціального явища, як безпритульність і бездоглядність дітей. Діти, що покинуті батьками або самі покинули сім'ю, в якій не створено нормальних умов для життя та повноцінного розвитку, займаються бродяжництвом, жебракуванням, крадіжками, систематично вживають алкогольні напої, токсичні і наркотичні речовини та часто стають жертвами сексуальних злочинів, залучаються дорослими до протиправної діяльності. Життя і здоров'я таких дітей постійно перебуває під загрозою, а збільшення їх чисельності також становить певну загрозу для суспільства.

Одним з напрямів подолання сирітства є створення та поширення форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [24].

Саме тому у 2006 році прийнято державну Програму подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2006—2010 роки, затверджену постановою Кабінету Міністрів України від 11 травня 2006 р. № 623 [46].

Мета цієї Програми полягає у подоланні дитячої безпритульності і бездоглядності, запобіганні сирітству, створенні умов для всебічного розвитку та виховання дітей.

Основними завданнями Програми є:

розроблення та запровадження ефективних форм роботи з профілактики дитячої безпритульності і бездоглядності, виявлення на ранній стадії сімей, які неспроможні або не бажають виконувати виховні функції, та забезпечення захисту прав дітей, які виховуються в таких сім'ях;

застосування ефективних форм соціальної підтримки дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах;

створення єдиного електронного банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з наступним впровадженням системи їх обліку;

запровадження ефективних форм і методів роботи з дітьми, які перебувають в закладах соціального захисту;

завершення роботи з формування мережі закладів соціального захисту дітей та удосконалення їх діяльності;

забезпечення підготовки та перепідготовки фахівців закладів соціального захисту дітей.

Виконання Програми дало змогу:

розробити і запровадити ефективні форми роботи з дітьми та їх біологічними батьками з метою усунення причин безпритульності і бездоглядності;

реалізувати право дітей на сімейне виховання, насамперед біологічними батьками або в прийомній сім'ї, дитячому будинку сімейного типу;

спрямувати роботу органів опіки і піклування з урахуванням пріоритетності впровадження сімейних форм влаштування дітей;

поліпшити фінансове та матеріально-технічне забезпечення закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей, притулків, центрів соціально-психологічної реабілітації дітей;

забезпечити кваліфікованими кадрами заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також дитячі будинки сімейного типу, притулки, центри соціально-психологічної реабілітації дітей;

створити єдину інформаційну систему ведення обліку кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

реорганізувати притулки в центри соціально-психологічної реабілітації дітей.

У результаті виконання Програми передбачається забезпечити:

зменшення на 50 відсотків кількості безпритульних і бездоглядних дітей;
проведення реабілітаційної роботи з біологічними батьками дітей;
надання комплексної допомоги сім'ям з дітьми, зокрема сприяння
працевлаштуванню батьків, отриманню державної допомоги.

На виконання зазначеної державної програми органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування прийняті регіональні, районні та місцеві програми. Не виключенням є і Чернігівська область.

На теперішній час в області діють дві програми :

- Програма із забезпечення житлом дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа на 2016-2020 роки;
- Програма попередження дитячої безпритульності та бездоглядності, розвитку сімейних форм виховання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, на 2017-2021 роки.

Відповідно до завдань, передбачених в обласних програмах та з метою забезпечення виконання завдань державної політики у сфері захисту прав дитини в області проводиться робота спрямована на попередження соціального сирітства, насильства та жорстокого поводження щодо дітей, дитячої бездоглядності та безпритульності.

Важливим напрямом діяльності у цій сфері є організація роботи щодо своєчасного виявлення дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, залишилися поза межами сімейного виховання, дітей віком до 16 років, які перебувають у нічний час в розважальних закладах, закладах громадського харчування без присутності батьків чи законних представників, а також батьків та інших осіб, які порушують права дитини.

З цією метою службами у справах дітей спільно із уповноваженими підрозділами органів Національної поліції, органами освіти, охорони здоров'я, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у 2018 році продовжувалась діяльність з проведення профілактичних рейдів «Вокзал» та «Діти вулиці» (див. додаток 1).

Протягом 2018 року, порівняно з 2017 роком, у районах та містах області було активізовано діяльність із проведення цих заходів, їх кількість збільшилась на 17,9 % (з 1045 до 1233). Однією з причин посилення цієї роботи є зростання мережі служб у справах дітей, створених у складі виконавчих органів об'єднаних територіальних громад області.

Так, станом на 01.01.2019 року у складі виконавчих органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад діяло 20 служб у справах дітей (з них укомплектовані кадрами – 18).

У ході проведення рейдів обстежено [24] умови проживання 2734 сімей проти 2577 у 2017 році, або на 6 % більше, попереджено про відповідальність за неналежне ставлення до виховання дітей 1259 батьків, що на 24, 7 % більше порівняно з 2017 роком (у 2017 – 1009), ініційовано притягнення до адміністративної відповідальності за ухилення від виконання батьківських обов'язків 434 осіб, проти 425 у 2017 році, або на 2, 1 % більше.

Під час зазначених заходів виявлено 257 дітей, з яких: 102 дітей вилучено із сімей; 5 – з розважальних закладів; щодо 7 дітей складено акти органів внутрішніх справ України та закладу охорони здоров'я про підкинуту чи знайдену дитину та її доставку; із 143 підлітками проведені профілактичні бесіди.

Вікова структура виявлених дітей наступна:

90 дітей (35 %) – віком до 6 років;

106 (41 %) – від 6 до 14 років;

61 (24 %) – від 14 до 18 років.

Залежно від місця проживання – 256 дітей є мешканцями Чернігівської області, місце проживання 1 дитини – невідоме (на даний час Бобровицькою районною державною адміністрацією дитині надано статус дитини, позбавленої батьківського піклування, та влаштовано на виховання до дитячого будинку сімейного типу).

Слід зазначити, що незважаючи на зростання кількості рейдів, чисельність виявлених дітей у ході їх проведення зменшилась з 349 до 257 осіб, або на 26,3 %.

При цьому, на території 8 районів, міст Чернігова, Новгород-Сіверського та 8 об'єднаних територіальних громад не було виявлено жодної дитини.

Зазначене свідчить про необхідність підвищення результативності проведення таких заходів, зокрема, через розширення кола об'єктів для їх проведення (населені пункти, торгівельні, розважальні заклади, заклади громадського харчування, інші місця можливого перебування дітей).

Звертаємо увагу, що відповідно до статті 5 Закону України «Про охорону дитинства» місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції, визначеної законом, забезпечують контроль за дотриманням в ігрових залах, комп'ютерних клубах, відеотеках, дискотеках, інших розважальних закладах та громадських місцях правопорядку та етичних норм стосовно дітей.

Згідно із статтею 20¹ цього ж нормативно-правового акту, діти віком до 16 років з двадцять другої до шостої години можуть перебувати у закладах, у яких провадиться діяльність у сфері розваг, або закладах громадського харчування лише в присутності принаймні одного з батьків чи іншого законного представника дитини або особи, яка її супроводжує і несе за неї персональну відповідальність.

Наступним напрямком роботи, спрямованої на попередження дитячої бездоглядності та безпритульності є виявлення та здійснення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах [24].

Відповідно до підпункту 4 пункту 3 постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю» від 3 жовтня 2018 р. № 800 суб'єктами виявлення та/або організації соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих

обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю є:

органи державної влади та органи місцевого самоврядування (структурні підрозділи районних, районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад, сільських, селищних рад об'єднаних територіальних громад з питань освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення тощо), служби у справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, заклади освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, органи Національної поліції, територіальні органи ДСНС та підпорядковані підрозділи, спеціалізовані установи з надання безоплатної первинної правової допомоги, регіональні та місцеві центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, бюро правової допомоги.

Безпосереднє ведення справ і координація діяльності стосовно захисту прав дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, покладаються на служби у справах дітей районних, районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, сільських, селищних рад об'єднаних територіальних громад (абзац 6 пункту 3 постанови Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»).

Станом на 01.01.2019 на вищезазначеному обліку [24] нараховувалось 1169 дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах та виховуються у 550 сім'ях, з яких, з причин (див. додаток 2):

- 1109 – проживання в сім'ї, у якій батьки або особи, які їх замінюють, ухиляються від виконання своїх обов'язків з виховання дитини;

- 35 – скоєння фізичного, психологічного, сексуального, економічного насильства над дитиною, жорстоке поводження з нею або загроза його вчинення (див. додаток 3);

- 22 – систематичного самовільного залишення місця постійного проживання;

- 3 – переміщення дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, з тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції.

Впродовж 2018 року на облік взято 360 дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, це менше, ніж у 2017 році на 9 осіб (у 2017 році – 389), або на 2, 3%, з яких: 321 – з підстави проживання в сім'ї, де батьки ухиляються від виконання батьківських обов'язків; 7 – з причини систематичного самовільного залишення місця постійного проживання; 32 – у зв'язку зі скоєнням над ними фізичного, психологічного, сексуального, економічного насильства, жорстокого поводження або загрози його вчинення (див. додаток 4).

Найбільшу кількість дітей даної категорії було взято на облік службами у справах дітей Ніжинської міської ради – 31, Ічнянської – 24, Корюківської – 24, Борзнянської – 21 районних державних адміністрацій.

Разом з тим, службою у справах дітей Городнянської райдержадміністрації було взято на облік лише 1 дитину, службою у справах дітей Сосницької райдержадміністрації – 2; Менської та Семенівської райдержадміністрацій по 6, Ніжинської райдержадміністрації та Прилуцької міської ради по 5 дітей.

Окрім цього, слід зазначити, що на початок 2019 року облік дітей зазначеної категорії здійснювався лише 1 службою у справах дітей виконавчого комітету ОТГ (Носівська ОТГ).

У січні 2019 року до ресурсів ЄІАС «Діти» підключено службу у справах дітей виконавчого комітету Любецької сільської ради, у 16 службах у справах дітей, які утворені у складі виконавчих органів сільських, селищних, міських рад (за виключенням тих, які утворені на базі міст обласного значення Ніжина та Н.-Сіверського) досі відсутній доступ до ресурсів ЄІАС «Діти», що унеможлиблює ведення ними обліку дітей, які перебувають у складних

життєвих обставинах (а також дітей, залишених без батьківського піклування, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування) та є порушенням вимог чинного законодавства .

Така ситуація, створює загрозу щодо об'єктивності та повноти даних про дітей зазначеної категорії, а також своєчасності надання їм необхідної допомоги.

За підсумками 2018 року в області статус дітей - сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [24], набуло 330 осіб, що на 0,92 % більше ніж за відповідний період минулого року (за 2017 – 326), з яких (див. додаток 5):

- 194 (58,8 %) – з підстави позбавлення батьків батьківських прав або відібрання в них дітей, без позбавлення батьківських прав (160 та 34 дитини відповідно). У 2017 році з цих причин посиротіло 207 дітей (187 – позбавлення батьків батьківських прав, 20 – відібрання без позбавлення батьківських прав);

- 98 (29,7 %) – у зв'язку зі смертю батьків (у 2017 році – 90);

- 11 (3,3 %) – підкинуті, батьки яких невідомі, покинуті в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я, або яких відмовилися забрати з цих закладів батьки, інші родичі, про що складені відповідні акти (у 2017 році – 10);

- 11 (3,3%) – через тривалу хворобу батьків, яка перешкоджає їм виконувати батьківські обов'язки (у 2017 році – 6);

- 10 (3,0 %) – у зв'язку з перебуванням батьків у місцях позбавлення волі або під вартою під час слідства (у 2017 році – 10);

- 2 (0,6 %) діти, батьки яких не виконують свої обов'язки з виховання та утримання дитини з причини, які неможливо з'ясувати у зв'язку із перебуванням батьків на тимчасово окупованій території або в районі проведення АТО/ООС (у 2017 році – 1);

- 4 (1,2%) – з інших причин (батьки яких перебувають у розшуку, визнані безвісно відсутніми, тощо) (у 2017 році – 2).

Слід зазначити, що кількість дітей, у яких померли, або загинули батьки, збільшилась на 8 осіб, або на 8,8 % з 90 у 2017 році до 98 у 2018 [24].

При цьому, слід відмітити суттєве зменшення, у порівнянні з 2017 роком, кількості дітей, які отримали відповідний статус через позбавлення батьків батьківських прав: з 187 до 160, що на 14,4 % менше.

Помітне збільшення кількості дітей, які набули статус дітей, позбавлених батьківського піклування, з підстави позбавлення батьків батьківських прав відбулося у Борзнянському (з 5 до 9), Коропському (з 0 до 6), Чернігівському (з 13 до 20) районах області. Незважаючи на деяке зменшення, чималою є кількість дітей, що посиротіли з названих причин у Козелецькому районі: у 2018 – 12, у 2017 – 19.

Звертає на себе увагу і зменшення кількості таких дітей у Бахмацькому (з 10 до 6), Бобровицькому (з 3 до 0), Варвинському (з 7 до 1), Ічнянському (з 11 до 7), Корюківському (з 15 до 7), Менському (з 9 до 7), Носівському (з 8 до 4), Прилуцькому (з 7 до 4), Семенівському (з 6 до 5), Сновському (з 8 до 2), Срібнянському (з 6 до 1), Талалаївському (з 6 до 3) районах області, м. Ніжин (з 9 до 3), Деснянському районі у м. Чернігові (з 14 до 12).

Кількість випадків відібрання дітей у батьків без позбавлення батьківських прав, збільшилась на 4,9 % з 20 до 34 [24].

З цієї причини, статус дітей, позбавлених батьківського піклування, надано в наступних районах/містах області: Ріпкинському – 6, Новозаводському районі м. Чернігова – 6, Деснянському районі м. Чернігова – 5, Ічнянському – 5, Куликівському – 5, Козелецькому – 2, Коропському – 2, Носівському – 1, Семенівському – 1 районах, м. Ніжині -1.

Зменшення кількості дітей, які отримали відповідний соціальний статус через позбавлення батьків батьківських прав чи відібрання дітей, є тривожним сигналом, оскільки може бути наслідком перехідного періоду реформування системи місцевого самоврядування та територіальної організації влади.

Ще у листопаді 2017 року були внесені зміни до постанови КМУ від 24 вересня 2008 р. № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування

пов'язаної із захистом прав дитини» щодо наділення виконавчих органів об'єднаних територіальних громад повноваженнями з питань соціально-правового захисту дітей, проте відповідні органи місцевого самоврядування зволікають з вирішенням питання щодо створення механізмів для реалізації цих функцій, а саме – служб у справах дітей.

Так, служби у справах дітей ще не створені у складі 17 виконавчих органів рад об'єднаних територіальних громад. Зазначена ситуація потребує термінового вирішення для своєчасного реагування на випадки ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків, жорстокого поводження з дітьми, вирішення питань позбавлення батьків батьківських прав та відібрання у них дітей (за наявності підстав передбачених законодавством).

Ще однією проблемою у сфері охорони дитинства є насильство та жорстоке поводження щодо дітей.

Впродовж 2018 року до служб у справах дітей надійшли повідомлення щодо жорстокого поводження стосовно 41 дитини (проти 43 за результатами 2017 року), ще 1 дитина загинула внаслідок жорстокого поводження (Ніжинський район) (додаток 6).

За результатами проведення службами у справах дітей оцінки рівня безпеки дітей, усім дітям надавалась психологічна та правова допомога, окрім цього 10 дітей були поміщені до закладів охорони здоров'я для надання першочергової медичної допомоги; 4 – направлено до центрів соціально-психологічної реабілітації дітей.

Вживались також заходи щодо притягнення до відповідальності осіб, які допустили порушення прав дітей:

- щодо 33 осіб працівниками поліції складені протоколи про притягнення до адміністративної відповідальності;
- відносно 3 громадян порушені кримінальні провадження;
- стосовно батьків 1 дитини подано до суду позовну заяву про позбавлення батьків батьківських прав.

Поряд з вищезазначеними проблемами, особливої уваги потребує питання збереження життя та здоров'я дітей.

За 2018 рік до служб у справах дітей від закладів охорони здоров'я, сільських, селищних рад надійшли повідомлення щодо смерті 19 дітей віком від 0 до 18 років (у 2017 р. – 22), з них з причин:

15 – нещасних випадків;

2 – суїцид (Куликівський, Ічнянський райони);

1 – тяжкі тілесні ушкодження (Ніжинський район);

1 – вбивство дитини (Сновський район).

Причинами нещасних випадків були:

5 – утоплення (1 – Бахмацький, 1– Борзнянський, 2 – Куликівський, 1– Ріпкинський);

3 – внаслідок обрушення плити залізобетонного перекриття (м. Ніжин);

2 – отруєння (Талалаївський район);

1 – внаслідок дорожньо-транспортної пригоди (Ріпкинський район);

1 – удушення чадним газом (Чернігівський район);

1 – удушення стороннім предметом (Чернігівський район);

1 – внаслідок пожежі (Чернігівський район);

1 – отруєння нітратами (Ніжинський район).

Незважаючи на незначне зменшення, порівняно з 2017 роком, кількість дітей, які загинули від зовнішніх причин, є доволі значною, до того ж багато випадків носили резонансний характер (загибель дитини в с. Мильники Ніжинського району через знущання та побиття з боку сусіда; вбивство власним батьком новонародженої дитини у Сновському районі області; потрійна смерть підлітків внаслідок падіння бетонної плити у м. Ніжині).

На початку 2019 року(лютий) в області знову сталася надзвичайна подія – в м. Мена троє дітей, які залишились без догляду матері, загинули внаслідок удушення чадним газом.

Зазначене свідчить про необхідність посилення превентивної роботи спрямованої на попередження травматизму та загибелі дітей, своєчасне виявлення випадків загрози життю та здоров'ю дітей та реагування на них з боку профільних структур.

Забезпечення загальнонаціонального пріоритету щодо захисту прав дітей, і особливо тих, які в силу різних обставин життя втратили піклування рідних батьків, реалізується через розвиток сімейних форм виховання.

За відомостями обласного управління статистики станом на 01.01.2018 в області всього нараховувалось 162919 дітей, з яких 2042 - діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, що складає 125,3 на 10 000 дитячого населення. По районах області цей показник має значення 155,6 що значно більше ніж по містах обласного підпорядкування – 85,5. Найбільша кількість дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, на 10 000 дитячого населення у Корюківському – 255,3, Куликівському – 221,7, Носівському – 209,0, Коропському – 200,0, Городнянському – 197,8, Талалаївському - 178,8. Найменший цей показник у Варвинському районі – 75,4, м. Ніжині – 80,0, м. Чернігові – 81,4, м. Прилуки – 93,6%. (див. додаток 7).

Впродовж останніх років кількість дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, у регіоні має тенденцію до скорочення, але протягом 2018 у порівнянні з 2017 роком загальна кількість таких осіб збільшилась на 0,3% (з 2036 на 31.12.2017 до 2042 на кінець минулого року (табл.2.3.).

Таблиця 2.3.

Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб у Чернігівській області (2010-2018 р.р.)

Станом на:	31.12.10	31.12.11	31.01.12	31.12.13	31.12.14	31.12.15	31.12.16	31.12.17	31.12.18
Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського	2809	2687	2537	2438	2284	2177	2077	2036	2042

підклування, осіб									
----------------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--

За результатами 2018 року в області отримали статус дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, 330 осіб, а до сімейних форм виховання всього було влаштовано 370 дітей (56 – усиновлено, 213 – під опіку, піклування, 71 – у прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу, 3 – тимчасово у сім'ї родичів, знайомих, 2 – тимчасово в патронатній сім'ї, 25 – повернуто в біологічну сім'ю), що на 12,1% більше у порівнянні з кількістю осіб, які посиротіли протягом минулого року [24].

Зокрема, суттєво збільшилось число дітей, які залишились без батьків у м. Носівка на 80,0% (з 0 до 8), Коропському районі на 72,7% (з 3 до 11), Сосницькому – на 70,0% (з 3 до 10), Чернігівському на 46,4% (з 15 до 28), м. Прилуки на 42,9% (з 4 до 7), Ріпкинському на 38,5% (з 8 до 13), що спричинило приріст такої категорії дітей у цілому по всьому регіону на 1,2% (з 326 до 330). (див. додаток 8).

В області проводиться цілеспрямована діяльність стосовно влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, до сімейних форм виховання, зокрема, частка таких дітей постійно збільшується (табл.2.4).

Таблиця 2.4.

Відсоток влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, до сімейних форм виховання у Чернігівській області

Станом на:	31.12.11	31.12.13	31.12.13	31.12.14	31.12.15	31.12.16	31.12.17	31.12.18
у %, до загальної кількості дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування	73,9%	78,2%	82,4%	87,0%	89,4%	92,0%	93,3%	92,8%

Протягом 2018 року в порівнянні з попереднім роком, відбулося не суттєве зменшення кількості дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, охоплених сімейними формами виховання, яке по області становило (- 0,5%). Від'ємні значення ця динаміка мала місце у Чернігівському районі (- 9,8%), м. Носівка (- 4,1%), Талалаївському (- 3,5%), Новозаводському м. Чернігова (- 2,8%), Менському (- 2,5%), Бахмацькому (- 2,4%), Сновському (- 2,3%), Козелецькому (- 1,8%).

Найбільшим цей показник був у Срібнянському районі (+ 11,5%), Новгород-Сіверському (+ 9,3%), Борзнянському (+ 5,5%), м. Новгород-Сіверському (+ 4,2%), Варвинському (+4,1%), Куликівському (+3,6%), Семенівському (+ 3,1%). (див. додаток 9).

Всього станом на 31.12.2018 сімейними формами виховання в області було охоплено 92,8% дітей такої категорії, що на 1,1% перевищує середньоукраїнський показник (91,7%).

Найбільше дітей перебувають у сімейних формах виховання у Срібнянському районі та м. Н-Сіверському – по 100%, Сосницькому – 97,9%, Носівському – 96,8%, Ніжинському районі – 96,4%, Прилуцькому – 96,2%, м. Ніжині – 95,6%, Варвинському районі – 95,0%.

При середньообласному показнику перебування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в інтернатних установах – 5,8%, з Ріпкинського району таких дітей в державних закладах інтернатного типу перебуває 11,8%, з Борзнянського – 11,7%, Городнянського, Менського, Новозаводського району м.Чернігова – по 11,1%, Куликівського – 8,9%, Чернігівського – 8,8%. (див. додаток 10).

Вік вихованців інтернатних установ, з числа дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, (згідно з первинним обліком у Чернігівській області) та підпорядкування цих закладів розподіляється наступним чином (табл.2.5)

Таблиця 2.5

Розподіл вихованців інтернатних установ з числа дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування по віку в Чернігівській області

Вік дітей	Кількість дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, що виховуються у закладах	З них перебувають у інтернатних закладах системи:		
		МОН	МОЗ	Мінпраці
до 1 року	2	0	2	0
від 1 до 2 років	14	0	14	0
від 3 до 5 років	21	0	21	0
від 6 до 11 років	20	17	0	3
від 12 до 17 років	62	53	0	9
Всього	119	70	37	12

Як свідчить статистика, найбільша кількість таких дітей перебуває у закладах системи освіти – 70 (або 58,8% від їх загальної кількості), мають вік від 12 до 17 років – 62 особи (52,1%). Діти віком до 5 років – 37 осіб, які складають 31,1%, у більшості випадків мають хронічні захворювання та вади розвитку [24].

У порівнянні з 31.12.2017 загальна кількість дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, з числа вихованців інтернатних установ, збільшилась в області на 13,3% (з 105 до 119) осіб.

Усиновлення

Пріоритетною формою влаштування - визначено усиновлення дітей громадянами України. З 2042 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, згідно з вимогами чинного законодавства, мають підстави для усиновлення 582 особи (або 28,5% від загальної кількості таких дітей), які розподіляються за віком (табл.2.6).

Таблиця 2.6

Розподіл дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, які мають підстави для усиновлення по віку

Вік, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, які мають підстави для усиновлення	до 1 року	від 1 до 2 років	від 3 до 5 років	від 6 до 10 років	від 11 до 17 років	Всього
Кількість таких дітей	2	14	22	90	454	582
У %	0,3%	2,4%	3,8%	15,5%	78,0%	100,0%

З 582 дітей, які перебувають на обліку з усиновлення, 394 особи (67,69%) мають рідних братів, сестер, 36 (5,88%) – діти з особливими потребами (мають інвалідність), 438 (75,3%) вже влаштовані в сім'ї громадян України (21 – перебувають під опікою, піклуванням, 417 – виховуються у прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу).

Впродовж 2018 року в області всього було усиновлено 56 дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, (46 – громадянами України, 10 – іноземцями). З 46 дітей, усиновлених українцями, мали вік: до 1 року – 6 (13,04%), від 1 до 2 років – 8 (17,39%), від 3 до 5 років – 18 (39,13%), від 6 до 9 років – 12 (26,08%) та від 11 до 17 років – 2 дитини (4,34%).

Найбільше дітей з первинного обліку усиновлено громадянами України впродовж минулого року з Прилуцького району – 6, Козелецького та Деснянського району м. Чернігова – 5, Ічнянського, Менського, Новгород-Сіверського, Чернігівського – по 3, Бахмацького, Городнянського, Корюківського, Семенівського, Срібнянського району – 2, Борзнянського, Куликівського, Ніжинського, Ріпкинського, Сновського, Талалаївського, м. Ніжина, Новозаводського м. Чернігова – по 1. (див. додаток 11).

Найбільше родин, що усиновили дітей налічується у Новозаводському районі м. Чернігова – 6, Корюківському, м. Ніжині по - 4, Козелецькому, Ріпкинському по -2, Деснянському районі м. Чернігова, Ічнянському, Менському, Ніжинському, Носівському, Срібнянському, Чернігівському,

м.Прилуки – по 1. Мешканцями інших регіонів - 14 (родами з Івано-Франківської, Київської, Львівської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Хмельницької областей та м. Києва) у регіоні усиновлено 22 дитини з первинного обліку Чернігівської області.

В результаті проведення системної роботи щодо пріоритетності усиновлення дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, протягом звітнього періоду 2 дітей усиновлені опікунами, піклувальниками, 8 – прийомними батьками, в родини, де вони були влаштовані, 3 - усиновлені з прийомної сім'ї та дитячого будинку сімейного типу сторонніми кандидатами в усиновлювачі. Громадянами України також було усиновлено 9 родинних груп дітей по 2 особи, 1 родинну групу з 3 дітей [24].

У регіоні сформована база потенційних кандидатів в усиновителі, яка налічує 26 подружніх пар та одиноких осіб (23 – родини та 3 - осіб) з Ічнянського, Козелецького, Корюківського, Менського, Ніжинського, Носівського, Ріпкинського, Срібнянського, Чернігівського районів, м.Ніжина та Прилуки, Деснянського та Новозаводського районів м. Чернігова, з їх числа мали наміри усиновити дитину: віком до 1 року – 3 (11,5%), до 3 - х – 4 (15,4%), до 5- ти – 10 (38,5%), до 10-ти – 9 (34,6%).

Слід відзначити, що недостатня робота у даному напрямі проводилась у Бахмацькому, Бобровицькому, Городнянському, Коропському, Куликівському, Новгород-Сіверському, Семенівському, Сосницькому, Талалаївському районах, м.Носівці та м. Новгород-Сіверському, мешканцями яких впродовж минулого року не усиновлено жодної дитини та де на початок п.р. відсутні кандидати в усиновлювачі. (див. додаток 12).

В області нараховується 417 усиновлених дітей, за умовами виховання, проживання, матеріального забезпечення яких, у терміни визначені чинним законодавством, здійснюється відповідний контроль. Протягом звітнього року здійснено нагляд та отримано звіти щодо 222 таких дітей [24].

За підсумками минулого року по жодній дитині не відбулося скасування усиновлення.

Кількість дітей, усиновлених іноземцями – 10 осіб, в 4,6 рази менше числа дітей, усиновлених громадянами України. Всі 10 осіб усиновлені громадянами США, з них за віком: з 3 до 5 – 1 (10%), з 6 до 10 – 1 (10%), з 11 до 17 – 8 (80%). Іноземцями також було усиновлено 1 групу дітей по 2 особи, об'єднаних родинними зв'язками.

Традиційно склалося, що найбільш поширеною формою сімейного виховання в області є опіка (піклування) над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Питома вага таких дітей у регіоні впродовж останніх років має наступну тенденцію (табл.2.7).

Таблиця 2.7

Питома вага дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування влаштованих під опіку

Роки:	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальна кількість дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб	2 438	2 284	2 177	2 077	2036	2042
З них, перебуває під опікою, піклуванням, осіб	1 585	1 543	1 477	1 434	1406	1397
Питома вага, у %	65,0%	67,6%	67,8%	69,1%	69,1%	68,4%

Середньодержавний рівень охоплення дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, опікою, піклуванням складає 72,0%.

З 1397 дітей, влаштованих під опіку, піклування 1210 таких осіб (86,6%) проживають у сім'ях родичів. Впродовж звітнього періоду опіку, піклування було встановлено в регіоні над 213 дітьми. Припинено опіку, піклування над 222 дітьми, з причин: 18 – повернення дітей на вихованням батькам, 2 – усиновлення, 11 – смерті опікунів, піклувальників, 1 – смерті дитини, 26 – заявою опікуна, піклувальника, 1856– досягнення дитиною повноліття, 3 - набуттям дитиною повної цивільної дієздатності, 5 - інших причин [24].

Найбільше дітей під опікою, піклуванням перебувають в сім'ях у м. Новгород - Сіверський – 91,3 %, Срібнянському районі – 90,0 %, м. Ніжині – 82,2%, Деснянському районі м. Чернігова – 80,7%, Сновському районі – 79,1%. Найменше дітей влаштовані під опіку, піклування у Ріпкинському – 50,0%, м. Носівка - 51,1%, Бобровицькому – 53,8%, Новгород-Сіверському - 58,1%, Сосницькому – 58,3%, що значно нижче середньообласного показника – 68,4%.

За результатами 2018 року показник охоплення опікою, піклуванням дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, знизився у Талалаївському - (-11,1%), Коропському – (-8,7%), Чернігівському – (-7,4%), Куликівському – (-5,3%), Новозаводському районі м. Чернігова – (- 4,5%), Варвинському та м. Носівка – (-2,3%), Ріпкинському – (-1,4%), Деснянському районі м. Чернігова та Сновському – (- 0,9%). Навпаки, збільшився у Срібнянському районі – (+ 9,2%), м.Прилуки - (+4,6%), Корюківському та м. Новгород-Сіверський – (+3,8%). (див. додаток 13).

З 2006 року у регіоні розвивається мережа дитячих будинків сімейного типу (ДБСТ) та прийомних сімей (ПС). За цей період, кількість дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в цих альтернативних формах сімейного виховання перебільшила кількість таких дітей в інтернатних закладах в 4,2 рази (станом на 31.12.2018 в ПС та ДБСТ перебуває 499 дітей, в інтернатах - 119) (табл.2.8).

Таблиця 2.8

Розвиток мережі дитячих будинків сімейного типу
та прийомних сімей в Чернігівській області

Роки	2014	2015	2016	2017	2018
Кількість дитячих будинків сімейного типу	17	22	25	27	28
- дітей в них	109	136	152	166	183
Кількість прийомних сімей	210	209	208	205	192
- дітей в них	335	332	325	329	316
Створено ДБСТ	3	5	3	3	3
Створено ПС	22	20	17	14	15
Всього влаштовано дітей в ПС, ДБСТ	58	61	54	56	71

Станом на 31.12.2018 в області функціонувало 28 дитячих будинків сімейного типу (у Бобровицькому – 2, Борзнянському – 1, Городнянському – 4, Коропському – 5, Корюківському – 1, Менському – 1, Ніжинському – 1, Прилуцькому - 3, Сновському – 1, Чернігівському - 1, м. Новгород-Сіверський – 2, м. Прилуки – 4, Деснянському районі м.Чернігова - 2) та 192 прийомні сім'ї, в яких всього виховувалось 499 дітей (ДБСТ – 183 вихованця, ПС – 316 прийомних дітей) [24].

Прийомні сім'ї створені у всіх районах та містах обласного значення. Найбільше виховується дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу у Коропському районі – 46, Прилуцькому – 44, м. Прилуки – 40, Городнянському – 31, Корюківському та Менському районах – по 28, найменше у Талалаївському, Срібнянському по – 4, Сосницькому – 6, Варвинському, Новгород-Сіверському, Семенівському – по 7, Куликівському – 8 та Козелецькому – 9. (див. додаток 14).

Взагалі, у сільській місцевості функціонує 15 ДБСТ (94 дітей-вихованців) та 81 ПС (143 прийомі дитини), у містах – 13 ДБСТ та 111 ПС, в яких відповідно перебуває 89 та 173 дитини.

Частка дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються у ПС та ДБСТ складає у регіоні 24,4%, що на 4,7% перевищує відповідний загальнодержавний показник – 19,7%.

Із загальної кількості вихованців прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу (499 осіб) 357 – здорові діти (71,5%), 142 дитини (28,5%) мають захворювання.

На виплату державної соціальної допомоги на дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях в область з державного бюджету впродовж 2017 року було спрямовано майже 28 млн.грн.

Протягом 2018 року до цих альтернативних форм сімейного виховання в області всього влаштована 71 дитина, що дозволило перевищити прогнозовані показники на 2018 рік на 13 осіб (планувалось влаштувати 58 дітей).

Якщо Бахмацькою, Борзнянською, Варвинською, Коропською, Корюківською, Менською, Ніжинською, Новгород - Сіверською, Носівською, Прилуцькою, Сновською, Чернігівською райдержадміністраціями, виконавчими комітетами Ніжинської, Прилуцької, Новгород Сіверської міськими радами, Деснянської районної у м.Чернігові ради забезпечено виконання (або перевиконання) прогнозованих показників, то у Ічнянському, Козелецькому, Ріпкинському, Семенівському Сосницькому, Талалаївському районах в прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу протягом року не влаштовано жодної дитини.

Впродовж 2018 року припинили функціонування 29 ПС, 2 ПС перепрофільовані в ДБСТ та 2 ДБСТ переведені в статус ПС, з яких вибуло 69 дітей та осіб, з них: 8 - досягненням повноліття, 21 - у зв'язку з навчанням на повному державному забезпеченні; 11 - усиновленням; 11 – за згодою сторін, 9 – закінченням навчання, 5 – переїздом, 1 - поверненням у біологічну родину, 2 – передані під опіку родичам, 1- одруженням.

Відповідно до вимог чинного законодавства стосовно всіх діючих у регіоні прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу (192 ПС та 28 ДБСТ) за результатами їх функціонування у 2018 році службами у справах дітей області на підставі інформацій, наданих центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, органами внутрішніх справ, загальноосвітніми та дошкільними закладами, лікувальними установами складені звіти про стан виховання, утримання і розвитку дітей.

Ці звіти вказують на наявність деяких невирішених проблем у вихованні дітей в окремих ПС та ДБСТ, зокрема: конфліктів прийомних дітей та дітей-вихованців з батьками, їх низький інтерес до навчання, психологічна нерівноваженість, схильність до скоєння порушень дисципліни, крадіжок та ін. Такі ситуації мали місце у минулому році під час функціонування ПС та

ДБСТ у Бобровицькому, Борзнянському, Деснянському районі м.Чернігова, Корюківському, Прилуцькому, Ріпкинському районах та в м.Ніжині [24].

Викликає занепокоєння, що 21 дитина-сирота, дитина, позбавлена батьківського піклування, з прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, родин опікунів, піклувальників впродовж минулого року отримували допомогу в обласних центрах соціально-психологічної реабілітації дітей (м.Чернігів, Ніжин, с. Хмільниця Чернігівський район), з них: з Бахмацького району – 1, Бобровицького – 1, Козелецького – 4, Коропського – 2, Менського – 1, Прилуцького – 1, Талалаївського – 2, Чернігівського – 3, м. Ніжин – 2, Деснянського району м.Чернігова – 1, м.Новгород - Сіверський – 3. (див. додаток 17).

Такі непоодинокі випадки вказують на недостатню роботу окремих районних та міських центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо організації об'єктивного підбору кандидатів у прийомні батьки, батьки-вихователі, організації ефективного соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу. Органами опіки та піклування не завжди приймаються рішення при встановленні опіки, піклування, виходячи з найкращих інтересів дітей, не в кожному випадку відбувається соціальний супровід таких сімей, що спричиняє влаштування дітей з сімейних форм виховання до обласних центрів соціально-психологічної реабілітації дітей, для надання комплексної правової, соціальної та психологічної допомоги з метою їх соціального захисту та корекції поведінки.

Вищевикладене свідчить про те, що не на всіх територіях області вживаються вичерпні заходи стосовно реалізації права дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, на виховання у сімейних формах виховання, внаслідок чого, в інтернатних установах області ще залишаються вихованці з числа таких дітей, які не влаштовані у сім'ї, що суперечить вимогам ст. 6 Закону України „Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування”.

Для реалізації в області завдань державної політики щодо влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, до сімейних форм виховання, збільшення кількості дітей, влаштованих у сім'ї громадян України вважаємо за доцільне спрямувати впродовж п.р. діяльність органів опіки та піклування на:

- збільшення в області кількості дітей, охоплених сімейними формами виховання (опіка, піклування, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу) до рівня 94,0%;

- пошуку кандидатів у прийомні батьки та батьки-вихователі для розширення мережі прийомних сімей (ПС) та дитячих будинків сімейного типу (ДБСТ), влаштування у ПС, ДБСТ 58 дітей;

- організацію попередньої роботи щодо вивчення перспектив влаштування у сім'ї дітей, відносно яких існують ризики отримання статусів дітей, позбавлених батьківського піклування;

- якісний відбір кандидатів у прийомні батьки, батьки-вихователі, опікуни, піклувальники, влаштування вихованців у сім'ї цих осіб, виходячи виключно з найкращих інтересів дитини;

- організації ефективного супроводу сімей опікунів, піклувальників, супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу для подолання проблем з виховання дітей.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Дослідивши роль державних установ у профілактиці явища бездоглядності і безпритульності можна зробити висновки, що реалізацію державної політики з питань соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень на території України здійснюють:

- Служби у справах дітей;
- Уповноважені підрозділи органів Національної поліції;
- Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- Центр соціально-психологічної реабілітації дітей.

Таким чином можна дійти до висновку, що реалізацію державної політики щодо соціального-правового захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, через розробку і здійснення цільових загальнодержавних програм соціального захисту та поліпшення становища дітей, координацію діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади забезпечує Кабінет Міністрів України. Питання забезпечення прав соціально-правового захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, віднесено до компетенції Міністерства соціальної політики України.

На сьогодні в Україні сформовано державну нормативну базу та систему органів і установ, які забезпечують виконання вимог міжнародного законодавства щодо захисту прав дитини, досягнуто позитивних результатів у сфері подолання негативних соціальних явищ у дитячому середовищі.

Урядом України прийнято декілька державних програм подолання дитячої бездоглядності і безпритульності, метою яких є соціально- правовий захист дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, та застосування ефективних форм їх соціальної підтримки. Результати запровадження свідчать про ефективність соціальних програм, які виступають

дієвим механізмом запобігання і подолання дитячої бездоглядності та безпритульності.

Аналіз соціальних програм, які затверджені і реалізовані на різних рівнях державного управління, переконливо доводить, що заходи, затверджені даними програмами діють як профілактичні чинники дитячої бездоглядності і безпритульності.

Прийняття Програм дозволяє підвищити рівень здійснення соціального захисту дітей, особливо дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, забезпечення їх прав, свобод і законних інтересів, у першу чергу - на безпечні умови виховання та проживання в сімейному оточенні.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Вивчивши питання щодо впровадження соціальних програм як механізму профілактики бездоглядності та безпритульності дітей в Україні в теоретичному (аналіз наукової літератури) та практичному аспекті (аналіз статистичних даних, звітів тощо) ми прийшли до ряду висновків:

1. Розглянувши хід еволюційного процесу державної політики у сфері захисту прав дитини в контексті розвитку явища дитячої бездоглядності та безпритульності, ми дійшли висновку про постійну присутність цих явищ у суспільстві. Історичний розвиток системи захисту знедолених дітей бере свій початок з часів Київської Русі і засвідчує значну роль громади у здійсненні соціального захисту дітей в усі історичні періоди, засади якої були зруйновані ідеологією державного виховання в радянський період вітчизняної історії. Всього науковці виділяють сім етапів розвитку захисту дитинства в Україні, які обумовлені різними причинами і потребували різних засобів підтримки : 1 етап- дохристиянський період (VI - кінець X ст.); 2 етап -період князівської та церковно-монастирської допомоги (кінець X ст. – XIII ст.); 3 етап-церковно - громадська допомога (XIV ст. - перша половина XVII ст.); 4 етап-формування державної системи опіки та утримання дітей (II пол.XVII ст. - поч. XIX ст.); 5 етап -земський період (II половина XIX ст. – 1917 р.); 6 етап-комуністична система соціального захисту (1917 – 1991 р.р.); 7 етап-соціальний захист дітей в умовах незалежності України (з 1991 р. – по теперішній час). З кожним етапом підвищувалась увага з боку громади, а з утворенням держави – і державних органів до соціальних проблем дитинства.

Актуальність досліджуваної проблеми засвідчують статистичні дані, зокрема, щодо кількості дітей сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні, в тому числі і в Чернігівській області, а також прийняті на державному рівні нормативно-правові документи, реалізація яких спрямована на попередження дитячої бездоглядності і безпритульності в Україні. Психологічні та соціально - педагогічні аспекти даної проблематики

вивчали О.Безпалько, Н.Павлик, Ж.Петрочко, І.Пеша, І.Зверева, А. Капська, Л.Кальченко. Дослідженню генези явищ дитячої бездоглядності та безпритульності, його особливостей в конкретні історичні періоди присвячені праці А.Зінченко, В.Вакуленко, В.Виноградової-Бондаренко, І.Голубочки, І. Галатир, І.Ченбай. Проблеми державної політики та державного управління у сфері профілактики дитячої бездоглядності та безпритульності вивчали Л.Волинець, М.Бутко, І.Доля, І.Цибуліна, Ю.Харченко, С.Толстоухова, З.Кияниця, Л.Кривачук, М.Кравченко, М.Ребкало та інші.

2. Проаналізувавши наукову літературу, ми з'ясували основні причини та фактори, що негативно впливають на стан дитячого благополуччя. Так, нами визначено, що поряд з тенденціями кризових явищ у сфері сімейних стосунків, однією із важливих причин, що зумовлює поширення дитячої бездоглядності, безпритульності та соціального сирітства, а також особливості структурного складу контингенту дітей цих категорій є специфіка державного та громадського регулювання цих відносин. Розглянувши чинники, які виступають зовнішніми та внутрішніми стимуляторами дитячої бездоглядності та безпритульності, зроблено висновки, що до зовнішніх належать : соціально – політичні, соціально-економічні, ціннісно-культурологічні, соціально-педагогічні, організаційно-технологічні, інституційно-управлінські, інформаційні та демографічні фактори; до внутрішніх чинників - міжособистісні, особистісні та внутрішньо-сімейні фактори.

3. Ситуація бездоглядності або безпритульності в житті дитини розглядається як складні життєві обставини. Дослідивши основні причини та умови, що впливають на появу дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, ми виділили наступні:

– соціально-економічними умови, що складаються в державі (інфляція, безробіття, економічна нестабільність, бідність, зростання злочинності, збройні конфлікти, злочинні акти тощо);

– соціально – психологічні (збільшення чисельності розлучень, втрата одного з батьків, погіршення клімату в родині через брутальне ставлення батьків до дітей, фізичне покарання, позашлюбне народження дитини, відмова від новонароджених немовлят, погані матеріальні та житлові умови, помилки у вихованні, жорстокість і знущання з боку батьків, поширення алкоголізму, наркоманії, ув'язнення батьків, неповна сім'я, стан морально-психологічного клімату), що утворюються безпосередньо в середовищі сім'ї.

4. Проаналізувавши повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування, а також їх взаємодію з інститутами громадянського суспільства у сфері профілактики дитячої бездоглядності та безпритульності, зроблено висновок про невідповідність діючої системи управління та системи надання соціальних послуг в сфері захисту прав дитини кращим інтересам дітей. Рівень взаємодії органів публічної влади та місцевого самоврядування у сфері захисту дітей є недостатнім, масштабні проекти громадських об'єднань поширюються як правило у великих містах та залишають поза увагою невеликі міста, села та селища, де проблема дитячої бездоглядності є найбільш гострою.

5. Дієвим засобом запобігання бездоглядності та безпритульності дітей в Україні є соціальні програми державного, регіонального та місцевого рівня. Досвід реалізації соціальних програм засвідчує профілактичну спрямованість щодо негативних явищ у дитячому середовищі, комплексність, технологічність, змістовно-методичну забезпеченість, які доводять соціально-педагогічну сутність та інноваційність процесу їх впровадження. Вивчивши та проаналізувавши результати виконання державних, обласних програм профілактики бездоглядності і безпритульності дітей в Україні та області можна зробити наступні висновки стосовно підвищення ефективності роботи щодо:

- координації на відповідних територіях роботи, спрямованої на своєчасне виявлення та інформування сільськими, селищними радами (які не входять до складу ОТГ), старостами, навчальними закладами, закладами охорони

здоров'я органів Національної поліції та служб у справах дітей про випадки жорстокого поводження щодо дітей, загрози їх життю та здоров'ю, а також центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді/фахівців соціальної роботи про дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах;

- вжиття заходів по підвищенню результативності проведення профілактичних рейдів, зокрема, через розширення кола об'єктів (населені пункти, торгівельні, розважальні заклади, інші місця можливого перебування дітей), де проводяться ці заходи;

- посилення контролю за дотриманням в ігрових залах, комп'ютерних клубах, відеотеках, дискотеках, інших розважальних закладах та громадських місцях правопорядку та етичних норм стосовно дітей, дотримання вимог законодавства щодо перебування в них дітей, зокрема, дітей, віком до 16 років без супроводу законних представників після 22 години;

- посилення профілактичної роботи з батьками дітей щодо створення безпечного середовища для проживання та виховання дітей, недопущення випадків насильства щодо дітей, у тому числі з боку інших членів сім'ї;

- ретельного аналізу причин усіх нещасних випадків, що призвели до смерті дітей, посилити контроль з боку соціальних та медичних працівників за умовами проживання дітей, в сім'ях, де батьки ухиляються від виконання батьківських обов'язків, а також із залученням служб з надзвичайних ситуацій, проводити роз'яснювальну роботу з батьками щодо правил належного догляду, харчування дітей, дотримання вимог безпеки в побуті.

Наше дослідження не вичерпує всіх аспектів явища безпритульності і бездоглядності дітей в Україні. Подальшого вивчення потребує, зокрема, формування відповідального батьківства, що і стане предметом наших подальших наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпалько О.В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи. Київ: Наук. світ, 2006. 363 с.
2. Бондаренко В. В. Соціальне виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, у період розвитку князівської та церковно-монастирської підтримки (з X до XIII ст.). Соціальна педагогіка: теорія і практика. Ужгород, 2011. С.103-106.
3. Бондаренко В. В. Соціальне виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, у період з XVII ст. до XIX ст. / В.В.Бондаренко // Соціальна педагогіка:теорія і практика. 2011. № 4. С.95-99.
4. Вакуленко В.М. Досвід подолання дитячої безпритульності в Радянській Україні. Соціальна педагогіка:теорія і практика.2010. №2. С.93-100.
5. Вакуленко О.В. Комарова Н.М, Романова Н.Ф. Залучення місцевих громад до вирішення проблем дітей, сімей та молоді, які опинилися у складних життєвих обставинах: методичні рекомендації. Київ: Держсоцслужба, 2010.108 с.
6. Василькова Ю.В. Социальная педагогика/ Ю.В.Василькова, Т.А.Василькова. – Москва: Академия, 1998.352 с.
7. Виступ директора Держдепартаменту усиновлення та захисту прав дитини Людмили Волинець на засіданні Міжвідомчої комісії з питань охорони дитинства. - URL: <http://www.dsmsu.gov.ua/index/ua/material/4200>
8. Волинець Л.С. Права дитини в Україні: проблеми та перспективи / Л.С. Волинець.Київ: Логос, 2000. 75 с.
9. Голубочка І. Становлення інститутів опіки та виховання дітей – сиріт в Україні. - URL: <http://www.nbuuv.gov.ua>
10. Голубочка І.С. Ресоціалізація та соціальний розвиток дітей-сиріт в історико-педагогічному контексті (друга половина XIX-початокXX ст.) / І.С.Голубочка//Теорія та історія педагогіки. 2010. № 8.с.63-66.

11. Горілий А.Г. Історія соціальної роботи в Україні/А.Г. Горілий. Тернопіль, 2001. 68 с.
12. Гошко Ю. Г. Звичаєве право населення Українських Карпат та Прикарпаття XIV–XIX ст. Львів: б. в., 1999. 329 с.
13. Денисюк О. М. Роль просвітницьких товариств та громадських організацій кінця XIX – початку XX ст. у попередженні бродяжництва та бездоглядності дітей // Український соціум, 2003. № 1. С. 129–136.
14. Державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2003 року «Проблеми бездоглядності та безпритульності дітей в Україні». – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2003.-195 с.
15. Державна доповідь про становище дітей в Україні (за підсумками 2012 року).- URL: <http://dimp.org.ua/research/scientific-research.html>
16. Державна доповідь про становище дітей в Україні (за підсумками 2016 року)/ Р.С. Колбаса, О.М. Балакірєва, .В. Бондар та ін. Київ, 2016. 164 с
17. Діти, жінки та сім'я в Україні: статистичний збірник/Державна служба статистики України. URL: http://ukrstat.org/uk/druk/katalog/katu/publposl_u.htm
18. Економічна активність населення у 2018 році – URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
19. Євко В. Охорона дітей, позбавлених батьківського піклування: історичний аспект // Право України .- 2001.- №8.- С.107-109.
20. Житлове будівництво в Україні у 2007–2013. – URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
21. Заклади охорони здоров'я та захворюваність населення у 2013 році – URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
22. Закон України «Про загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року» від 5 березня 2009 р. № 1065-VI
23. Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства статистичний збірник/Державна служба статистики України. – [URL:

http://ukrstat.org/uk/druk/katalog/kat_u/publposl_u.htm

24. Звіт Служби у справах дітей Чернігівської обласної державної адміністрації про виконання Програм за 2018 рік. URL: <http://ssd.cg.gov.ua/index.php?id=28126&tp=1&pg>
25. Зінченко А.Г. Дитяча безпритульність в радянській Україні в 20-х - першій половині 30-х років ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» /А.Г.Зінченко. Одеса, 2002. 17 с.
26. Історія соціальної роботи / А. В. Фурман, М. Підгурська //Психологія і суспільство: Український теоретико-методологічний соціогуманітарний часопис. 2010. N 4. С. 163-204
27. Кальченко Л.В. Історико - педагогічний аналіз суспільної практики подолання й попередження проблеми соціального сирітства на українських землях у складі Російської держави (початок XVII – середина XIX століття) / Л.В.Кальченко // Соціальна педагогіка:теорія і практика, 2013. №3. С. 86-95.
28. Комплексна допомога бездоглядним та безпритульним дітям: метод.посіб./Авт.:Безпалько О.І.; Гуровська Л.П., Журавель Т.В. та ін./за ред.Звєревої І.Д., Петрович Ж.В. Київ:Видавничий дім «Калита», 2010.376с.
29. Конвенція про права дитини. Схвалена резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 р. – URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
30. Конончук А.І. Неповна батьківська сім'я як об'єкт соціально-педагогічної роботи/ Наукові записки:Серія:Психолого-педагогічні науки (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) /За ред.проф.Є.І.Коваленко. Ніжин,Вид-во НДУ ім.М.Гоголя, 2014, №3,с.50-57.
31. Конончук А.І. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми "вулиці"// Вісник Запорізького національного університету. Серія:Педагогічні науки, 2011,№1,с.40-47.
32. Конончук А.І. Соціально-педагогічна допомога неповній батьківській сім'ї як напрям роботи фахівців соціальної сфери /Сімейна політика в Україні:

- проблеми і перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 4 квітня 2018 р., м.Київ/ред.кол. І.Г.Губеладзе та ін. К., 2018,с.67-72.
33. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – Київ: Україна, 1996. 119 с.
 34. Кочемировська О. Визначення напрямів соціальної політики української держави в контексті трансформації інституту сім'ї . – URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Family2014-f2dfc.pdf>
 35. Кривачук Л. Державна політика у сфері охорони дитинства: проблеми сьогодення. – URL: http://www.ugcc.lviv.ua/actual/articles/7Derzhavna_politika_u_sferi_ohoroni.html
 36. Літопис руський: За іпатським списком /Пер. Л. Махновець; О.В.Мишанич (відп. ред.); Л. Є. Махновець (пер. з давньорус.). – Київ: Дніпро, 1989. 591 с.
 37. Марчук І.В. Особливості надання комплексної допомоги дітям, які опинились у складних життєвих обставинах: Збірник матеріалів II Міжнародної конференції «Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери» / за ред. С. О. Борисюк та О. В. Лісовця. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2018. – С.94-96.
 38. Марчук І.В. Проблема дитячої бездоглядності та безпритульності в Україні та напрями її розв'язання : Збірник матеріалів III Міжнародної конференції «Студентський науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення», (14 травня 2019 р., м. Ніжин)/ за заг. ред. О. В. Лісовця. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. – С. 116-118.
 39. Нерівні можливості дітей в Україні: аналіз та рекомендації для політики – URL: http://www.unicef.org/ukraine/ukr/Equity_Snapshot.pdf
 40. Нечаева А. М. Россия и ее дети. (Ребенок, закон, государство). – Москва: ИГП РАН, 2000. 239 с.
 41. Олифіренко Ю.І. Історичні аспекти проблеми дитячої безпритульності та бездоглядності / Ю.І. Олифіренко // Вісник Чернігівського державного

- технологічного університету.-2012.-№3 (60).- С.340-348.
42. Олифіренко Ю.І., Харченко Ю.П. Механізм державного впливу на процеси благополуччя дітей в умовах децентралізації влади: монографія/ Олифіренко Ю.І., Харченко Ю.П. Чернігів: ЧНТУ, 2019. 292 с.
 43. Павлик Н.П. Виховна діяльність у притулку для неповнолітніх: монографія./ Н.П. Павлик. Житомир: ОП «Житомирська облдрукарня», 2008. 228 с.
 44. Про дитячу безпритульність в Україні та шляхи подолання цього явища постанова Верховної Ради України 6 вересня 2005 року N 2796-IV - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2796-15>
 45. Про забезпечення організаційно - правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Закон України від 13 січня 2005 року N 2342-IV.- URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>
 46. Про затвердження Державної програми подолання дитячої безпритульності та бездоглядності на 2006-2010 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.05.2006 р. № 623. – URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/623-2006-п>
 47. Про затвердження Обласної програми із забезпечення житлом дітей - сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа на 2016 - 2020 роки. Рішення шостої сесії сьомого скликання Чернігівської обласної ради від 29.09.2016 року № 6-6/VII
 48. Про затвердження Обласної програми попередження дитячої безпритульності та бездоглядності, розвитку сімейних форм виховання дітей - сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування на 2017 - 2021 роки. Рішення сьомої сесії сьомого скликання Чернігівської обласної ради від 20.12.2016 року № 11-7/VII
 49. Про затвердження Регіонального плану реформування системи інституційного догляду та виховання дітей в чернігівській області на 2019-2026 роки. Розпорядження голови Чернігівської обласної державної

- адміністрації від 11 січня 2018 року №8. .- URL:
http://cg.gov.ua/web_docs/1/2017/12/docs/979157.doc
50. Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017—2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 р. № 526-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250190226>
51. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи у справах дітей. Закон України від 24 січня 1995 року N 20/95-ВР . – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>
52. Про освіту. Закон України 23 травня 1991 № 1060-XI.- URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/page3>
53. Про охорону дитинства. Закон України від 26 квітня 2001 N 2402-III. - URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/page>
54. Про соціальну роботу з дітьми та молоддю. Закон України від 21 червня 2001 року N 2558-III.. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>
55. Рень Л.В Причини дитячої бездоглядності та безпритульності: спроба комплексного аналізу / Л. В. Рень // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки . 2013. № 11(2). С. 102-107. - URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_11\(2\)_17.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_11(2)_17.pdf)
56. Селіванов В. Державну політику в Україні – на правові та політичні засади // Право України, 2002. № 12. С.15-23.
57. Семиволос Н. Національних особливостей немає. Алкоголізм є. - URL: <http://www.viche.info/journal/910/>
58. Сичова В.В. та Рябченко О.Л. Напрями вдосконалення механізмів державного регулювання шлюбно-сімейних відносин в Україні в 1920-2010-х роках / В.В.Сичова, О.М.Рябченко. – URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2014-2/doc/7/01.pdf>
59. Сімейний кодекс України. Кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page>
60. Темченко О. Зародження соціальної функції держави у сфері охорони

- дитинства // Віче, 2010. № 19 (Жовт.). С. 28-31. - URL: <http://www.viche.info/journal/2222/>
61. Харченко Ю. П. Аспекти модернізації державних механізмів управління процесами соціально-правового захисту дітей, позбавлених батьківського піклування / Ю. П. Харченко// Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки» : наук. зб. Чернігів : ЧДТУ, 2013. № 2 (66). С. 470–474.
62. Хохидра О. Н. Государственно-правовое регулирование защиты прав и законных интересов детей в дореволюционной России: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01: Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве. – Н/Новгород, 2008. 20 с.
63. Ченбай І.В. Причини дитячого сирітства у 40-х роках – URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchu/N144/N144p168-171.pdf
64. Энциклопедический словарь. – Спб.: Типография Акционерного общества Брокгауз. Эфрон, 1900. 480 с.
65. Яблоков Н.В. Призрение детей в воспитательных домах//Журнал : «Трудовая помощь». Спб., март-июнь 1901. 71 с.

Звіт за результатами проведення профілактичних заходів (рейдів) «Діти вулиці», «Вокзал» в Чернігівській області за 2018 рік

Район/місто/ОТГ	Проведено рейдів	Виявлено всього дітей	Вилучено дітей					Всього вилучено дітей	Попереджено дітей	Із загальної кількості виявлених дітей													
			З вулиці	З сім'ї	З комп'ютерних клубів	З розважальних закладів	Знайдені, підкинуті			Виявлено повторно	За місцем проживання					За віком			За родом занять			Вживали спиртні напої	Вживали наркотичні та токсичні речовини
											Область	Інші області України	СНД	Зарубіжжя (без СНД)	Місце проживання дитини не відоме	До 6 років	Від 6 до 14	Від 14 до 18	Учні шкіл, профтехучилищ	Не навчаються і не працюють	Працюючих		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
Бахмацький	39	10	-	3	-	-	-	3	7	-	10	-	-	-	-	1	4	5	9	-	-	5	-
Борзнянський	47	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Бобровицький	32	10	-	2	-	-	3	5	5	1	9	-	-	-	1	5	2	3	4	1*	-	-	-
Варвинський	21	3	-	3	-	-	-	3	-	-	3	-	-	-	-	2	1	-	1	-	-	-	-
Городнянський	21	4	-	4	-	-	-	4	-	-	4	-	-	-	-	1	3	-	2	1	-	-	-
Ічнянський	84	9	-	9	-	-	-	9	-	-	9	-	-	-	-	4	5	-	5	-	-	-	-
Козелецький	54	52	-	11	-	-	-	11	41	-	52	-	-	-	-	24	20	8	28	-	-	-	-
Коропський	28	19	-	-	-	-	-	-	19	-	19	-	-	-	-	9	8	2	10	-	-	-	-
Корюківський	25	14	-	14	-	-	-	14	-	-	14	-	-	-	-	5	7	2	9	-	-	-	-
Куликівський	22	1	-	-	-	-	1	1	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Менський	49	5	-	5	-	-	-	5	-	-	5	-	-	-	-	4	1	-	1	-	-	-	-
Ніжинський	31	34	-	1	-	-	-	1	33	-	34	-	-	-	-	4	3	27	30	-	-	-	-
Н.-Сіверський	37	17	-	12	-	-	-	12	5	-	17	-	-	-	-	2	12	3	15	-	-	-	-
Носівський	34	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Прилуцький	42	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ріпкинський	22	14	-	14	-	-	-	14	-	-	14	-	-	-	-	8	6	-	6	-	-	-	-
Семенівський	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Сновський	34	23	-	17	-	3	-	20	3	6	23	-	-	-	-	10	10	3	13	-	-	3	-
Сосницький	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Срібнянський	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Талалаївський	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Чернігівський	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Деснянський*	42	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Новозаводський*	52	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

м. Ніжин	52	2					1	1	1		2					2		2					
м. Н-Сіверський	98	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
м. Прилуки	24	3	-	1	-	2	-	3	-	-	3	-	-	-	-	1	2	-	2	-	-	-	-
м. Носівка	19	1	-	1	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-
Плисківська ОТГ	47	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Височанська ОТГ	34	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Батуринська ОТГ	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Вертіївська ОТГ	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Іванівська ОТГ	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Коропська ОТГ	26	2	-	-	-	-	2	2	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
Остерська ОТГ	17	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-	-	-	-
Мринська ОТГ	6	28	-	-	-	-	-	-	28	-	28	-	-	-	-	5	15	8	23	-	-	-	-
Любецька ОТГ	42	5	-	5	-	-	-	5	-	-	5	-	-	-	-	2	3	-	3	-	-	-	-
Комарівська ОТГ	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Малодівицька ОТГ	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Лосинівська ОТГ	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
за 2018 р	1233	257	0	102	0	5	7	114	143	7	256	0	0	0	1	90	106	61	165	1	0	8	0
за 2017 р	1045	349	7	133	0	6	1	147	202	4	348	1	0	0	0	122	144	83	227	0	0	9	0

* райони у місті Чернігові

Район	Під час проведення рейдів						Повернено		Влаштовано	
	Виявлено порушень правил торгівлі спиртними напоями	Попереджено посадових осіб	Ініційовано притягнення до відповідальності посадових осіб	Обстежено сімей	Попереджено батьків	Ініційовано притягнення до відповідальності батьків	В сім'ю	До навчальних закладів	В притулок, центр	Заклади охорони здоров'я
	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34
Бахмацький	1	-	1	125	24	7	3	-	-	-
Борзнянський	4	-	-	208	53	27	-	-	-	-
Бобровицький	6	10	-	91	72	18	2	-	1	2
Варвинський	-	-	-	54	32	15	2	-	1	-
Городнянський	4	4	4	4	4	4	4	-	-	-
Ічнянський	4	-	-	97	29	26	1	-	6	2
Козелецький	2	2	2	55	27	14	3	1	5	2
Коропський	2	2	-	26	35	2	-	-	-	-
Корюківський	-	-	-	56	23	40	-	1	8	5
Куликівський	2	-	2	88	31	28	-	-	-	1
Менський	3	3	3	137	48	30	3	-	-	2
Ніжинський	-	-	-	56	21	20	1	-	-	-
Н.-Сіверський	-	-	-	158	39	10	2	-	10	-
Носівський	-	-	-	191	7	14	-	-	-	-
Прилуцький	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ріпкинський	-	-	-	60	73	6	-	-	9	5
Семенівський	-	-	-	16	12	8	-	-	-	-
Сосницький	1	-	-	86	18	24	7	-	6	7
Срібнянський	-	-	-	51	49	2	-	-	-	-
Талалаївський	3	-	-	32	3	3	-	-	-	-
Чернігівський	14	1	1	67	67	52	-	-	-	-
Щорський	2	-	-	65	64	6	-	-	-	-
Деснянський	-	-	-	154	161	33	-	-	-	-
Новозаводський	-	-	-	204	58	17	-	-	-	-
м. Ніжин	3	-	-	62	62	4	-	-	1	-
м. Н.-Сіверський	-	-	-	132	52	7	-	-	-	-
м. Прилуки	10	-	-	68	4	4	3	-	-	-
м. Носівка	-	-	-	99	92	2	-	-	1	-
Плисківська ОТГ	-	-	-	42	16	-	-	-	-	-
Височанська ОТГ	-	-	-	87	4	-	-	-	-	-
Батурицька ОТГ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Вертіївська ОТГ	-	-	-	5	-	-	-	-	-	-
Іванівська ОТГ	-	-	-	23	11	-	-	-	-	-
Коропська ОТГ	-	-	-	38	36	11	-	-	-	2
Остерська ОТГ	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Мринська ОТГ	-	-	-	9	3	-	-	-	-	-
Любецька ОТГ	-	-	-	9	2	-	2	3	-	-
Комарівська ОТГ	-	-	-	27	15	-	-	-	-	-
Малодівицька ОТГ	-	-	-	30	12	-	-	-	-	-
Лосинівська ОТГ	-	-	-	21	-	-	-	-	-	-
2018	61	22	13	2734	1259	434	33	5	48	28
2017	56	15	8	2577	1009	425	40	3	74	30

**Кількість дітей,
які перебувають на обліку служб у справах дітей області
у зв'язку зі складними життєвими обставинами**

	Назва району	Загальна кількість дітей, які опинились у складних життєвих обставинах	З них, з підстав:			
			Проживання в сім'ї, де батьки ухиляються від виконання батьківських обов'язків	Систематичне самовільне залишення місця проживання	Скоєння щодо дитини фізичного, психологічного, сексуального, економічного насильства над дитиною, жорстоке поводження з нею або загроза його вчинення	переміщення дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, з тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції
1	Бахмацький	44	42	1	1	
2	Бобровицький	62	55	5	2	
3	Борзнянський	48	46	1	1	
4	Варвинський	8	8	-		
5	Городнянський	44	44	-		
6	Ічнянський	25	21	-	4	
7	Козелецький	41	38	2		1
8	Коропський	43	43			
9	Корюківський	90	90			
10	Куликівський	47	46	1		
11	Менський	37	36		1	
12	Ніжинський	20	17		2	1
13	Н-Сіверський	42	40		2	
14	Носівський	23	21	1	1	
15	Прилуцький	38	38			
16	Ріпкинський	75	73		2	
17	Семенівський	25	25			
18	Сновський	50	50			
19	Сосницький	46	44	2		
20	Срібнянський	28	25	1	2	
21	Талалаївський	25	25			
22	Чернігівський	106	103	1	2	
23	м. Ніжин	46	39	4	3	
24	м. Н-Сіверський	24	22	2		
25	м. Носівка	31	28	1	2	
26	м. Прилуки	26	22		4	
27	Деснянський *	52	50		2	
28	Новозаводський*	23	18		4	1
29	Всього	1169	1109	22	35	3

* райони у місті Чернігові

**Інформація про дітей, які перебували на обліку
з підстави скоєння щодо дитини фізичного, психологічного, сексуального,
економічного насильства над дитиною, жорстоке поводження з нею або
загроза його вчинення станом на 01.01.2019**

Район, місто області	Кількість дітей	Кількість здійснених заходів з приводу захисту прав дитини від насильства в сім'ї
Бахмацький	1	8
Борзнянський	1	4
Бобровицький	2	9
Варвинський	-	-
Городнянський	-	-
Ічнянський	4	6
Козелецький	-	-
Коропський	-	3
Корюківський	-	-
Куликівський	-	7
Менський	1	14
Ніжинський	2	31
Н.-Сіверський	2	32
Носівський	1	9
Прилуцький	-	-
Ріпкинський	2	5
Семенівський	-	-
Сновський	-	-
Сосницький	-	6
Срібнянський	2	5
Талалаївський	-	8
Чернігівський	2	4
Деснянський р-н м. Чернігова	2	64
Новозаводський р-н м. Чернігова	4	2
м. Ніжин	3	63
м. Нов.-Сіверський	-	-
м. Прилуки	4	6
м. Носівка	2	5
ВСЬОГО	35	291

Кількість дітей, взятих на облік дітей, які опинились у складних життєвих у 2018 році

№ п/п	Назва району	Всього поставлено на облік дітей в СЖО		З підстав:					
				проживання в сім'ї, де батьки ухиляються від виконання батьківських обов'язків		систематичне самовільне залишення місця постійного проживання		скоєння фізичного, психологічного, сексуального, економічного насильства над дитиною, жорстокого поводження з нею або загроза його вчинення	
				2017	2018	2017	2018	2017	2018
1	Бахмацький	19	14	19	12		1		1
2	Бобровицький	29	20	25	17	1	2	2	1
3	Борзнянський	16	21	13	20			3	1
4	Варвинський	7	3	7	3				
5	Городнянський	10	1	9	1	1			
6	Ічнянський	10	24	9	20			1	4
7	Козелецький	17	6	17	5		1	1	
8	Коропський	15	19	15	19				
9	Корюківський	15	24	14	24	1			
10	Куликівський	14	18	13	18	1			
11	Менський	16	6	14	5			2	1
12	Ніжинський	6	5	5	2			1	3
13	Н.-Сіверський	15	16	15	14				2
14	Носівський	14	10	11	10	1		2	
15	Прилуцький	12	13	12	13				
16	Ріпкинський	23	15	21	12			2	3
17	Семенівський	8	6	8	6				
18	Сновський	19	14	19	14				
19	Сосницький	6	2	4	-	1			2
20	Срібнянський	1	12		11			1	1
21	Талалаївський	10	16	9	14			1	2
22	Чернігівський	39	9	38	9	1			
23	м. Ніжин	24	31	17	27	2	2		2
24	м. Прилуки	10	5	9	5			1	
25	м. Н.- Сіверський	9	7	6	4	3		3	3
26	м. Носівка		16		13		1		2
27	Деснянський *	25	21	23	21			2	
28	Новозаводський *	-	6	-	2			-	4
	Всього	389	360	352	321	12	7	22	32

* райони у місті Чернігові

**Надання дітям статусу дітей, позбавлених батьківського піклування
внаслідок позбавлення батьків батьківських прав**

№ п/п	Назва району	2016 рік		2017 рік			2018		
		Всього отримали статус	З них через позбавлення батьків батьківських прав	Всього отримали статус	З них через позбавлення батьків батьківських прав	З них через відібрання у батьків, без позбавлення б/п	Всього отримали статус	З них через позбавлення батьків батьківських прав	З них через відібрання у батьків, без позбавлення б/п
1	Бахмацький	12	6	20	10	2	16	6	-
2	Бобровицький	12	3	5	3	-	5	-	-
3	Борзнянський	1	-	9	5	-	13	9	-
4	Варвинський	1	1	10	7	-	1	1	-
5	Городнянський	11	5	11	3	-	12	4	-
6	Ічнянський	15	-	16	11	-	18	7	5
7	Козелецький	16	11	23	19	2	21	12	2
8	Коропський	6	6	3	-	-	11	6	2
9	Корюківський	22	15	21	15	-	14	7	-
10	Куликівський	5	3	13	2	3	12	4	5
11	Менський	2	1	15	9	2	16	7	-
12	Ніжинський	12	9	10	4	-	13	5	-
13	Н.-Сіверський	5	2	11	1	3	6	5	-
14	Носівський	9	2	8	8	-	5	4	1
15	Прилуцький	13	5	16	7	-	11	4	-
16	Ріпкинський	9	2	8	3	4	13	6	6
17	Семенівський	6	3	10	6	-	10	5	1
18	Сновський	6	2	9	8	-	4	2	-
19	Сосницький	8	6	3	1	-	10	4	-
20	Срібнянський	3	1	11	6	-	1	1	-
21	Талалаївський	3	-	6	6	-	5	3	-
22	Чернігівський	14	7	15	13	-	28	20	-
23	м. Ніжин	15	8	14	9	1	14	3	1
24	м. Прилуки	6	2	4	3	-	7	3	-
25	м. Н.- Сіверський	3	1	4	2	-	2	2	-
26	м. Носівка						8	6	-
27	Деснянський район*	20	9	28	14	-	24	12	5
28	Новозаводський район*	19	6	22	12	3	29	12	6
Всього по області		254	116	325	187	20	329	160	34

**Інформація про кількість дітей, які постраждали
від насильства та жорстокого поводження в сім'ї впродовж 2018 року**

Район (місто)	Кількість сімей, в яких виявлено факти жорстокого поводження з дітьми	З них	
		Кількість сімей, в яких факти жорстокого поводження з дітьми виявлено повторно	Кількість дітей, які постраждали від насильства чи жорстокого поводження, поставлених на облік служб у справах дітей
Бахмацький	1	-	1
Бобровицький	1	-	1
Борзнянський	3	1	3
Варвинський	-	-	-
Городянський	-	-	-
Ічнянський	3	-	4
Козелецький	-	-	-
Коропський	-	-	-
Корюківський	2	-	3
Куликівський	1	-	1
Менський	1	1	1
Ніжинський	2	-	2
Новгород–Сіверський	1	-	2
Носівський	-	-	-
Прилуцький	-	-	-
Ріпкинський	2	-	3
Семенівський	1	-	1
Сновський	-	-	-
Сосницький	-	-	-
Срібнянський	2	-	2
Талалаївський	-	-	-
Чернігівський	2	-	2
м. Ніжин	2	-	2
м. Прилуки	4	-	4
м. Н-Сіверський	-	-	-
м. Носівка	2	-	2
Деснянський р-н м. Чернігова	2	1	2
Новозаводський р-н м. Чернігова	4	-	4
Всього	32	3	41

**Питома вага дітей-сиріт та дітей,
позбавлених батьківського піклування,
від загальної кількості дитячого населення області**

№ з/п	Назва районів та міст області	Загальна кількість дитячого населення (від 0 до 17 років включно) за даними головного управління статистики станом на 01.01.2018 (осіб)	Загальна кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування станом на 31.12.2018 (осіб)	Кількість дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування на 10 000 тис. дитячого населення
1	2	3	4	5
1	Бахмацький	6 667	86	129,0
2	Бобровицький	5 539	65	117,3
3	Борзнянський	4 551	51	112,0
4	Варвинський	2 652	20	75,4
5	Городнянський	5 004	99	197,8
6	Ічнянський	4 887	84	171,9
7	Козелецький	7 054	121	171,5
8	Коропський	3 250	65	200,0
9	Корюківський	4 975	128	255,3
10	Куликівський	2 526	56	221,7
11	Менський	5 886	72	122,3
12	Ніжинський	3 781	56	148,1
13	Н.-Сіверський	1 983	31	156,3
14	Носівський	1 483	31	209,0
15	Прилуцький	5 451	78	143,1
16	Ріпкинський	3 949	68	172,2
17	Семенівський	2 942	46	156,4
18	Сновський	3 978	43	108,1
19	Сосницький	2 882	48	166,5
20	Срібнянський	1 751	20	114,2
21	Талалаївський	1 957	35	178,8
22	Чернігівський	9 260	136	146,9
Всього по районах		92 409	1 439	155,6
23	м. Ніжин	11 249	90	80,0
24	м. Новгород-Сіверський	2 201	23	104,5
25	м. Носівка	3 691	45	121,9
26	м. Прилуки	8 551	80	93,6
27	м. Чернігів	44 818	365	81,4
Всього по містах		70 510	603	85,5
ВСЬОГО		162 919	2 042	125,3

**Отримання дітьми статусів дітей-сиріт, дітей,
позбавлених батьківського піклування протягом 2017, 2018 років**

№ з/п	Назва районів та міст області	Отримали статус протягом:		Динаміка у%
		2017 року	2018 року	
1	2	3	4	5
1	Бахмацький	20	16	- 20 %
2	Бобровицький	5	5	0 %
3	Борзнянський	9	13	+ 30,7 %
4	Варвинський	10	1	- 90,0 %
5	Городнянський	11	12	+ 8,3 %
6	Ічнянський	17	18	+ 5,5 %
7	Козелецький	23	21	- 8,7 %
8	Коропський	3	11	+ 72,7 %
9	Корюківський	21	14	- 33,3 %
10	Куликівський	13	12	- 7,7 %
11	Менський	15	16	+ 6,3 %
12	Ніжинський	10	14	+ 28,6 %
13	Н.-Сіверський	11	6	- 45,5 %
14	Носівський	8	5	- 37,5 %
15	Прилуцький	16	11	- 31,3 %
16	Ріпкинський	8	13	+ 38,5 %
17	Семенівський	10	10	0 %
18	Сновський	9	4	- 55,6 %
19	Сосницький	3	10	+ 70,0 %
20	Срібнянський	11	1	- 90,9 %
21	Талалаївський	6	5	- 16,7 %
22	Чернігівський	15	28	+ 46,4 %
Всього по районах		254	246	- 3,1 %
23	м. Ніжин	14	14	0 %
24	м. Носівка	-	8	+ 80,0 %
24	м. Новгород-Сіверський	4	2	- 50,0 %
25	м. Прилуки	4	7	+ 42,9 %
26	Деснянський район м. Чернігова	28	24	- 14,3 %
27	Новозаводський район м. Чернігова	22	29	+ 24,1 %
Всього по містах		72	84	+ 14,3 %
Всього по області		326	330	+ 1,2 %

**Динаміка охоплення дітей-сиріт, дітей,
позбавлених батьківського піклування, сімейними формами виховання
протягом 2017 - 2018 років у розрізі районів та міст області**

Район, місто області	Приріст (зменшення) до попереднього року питомої ваги дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються у сімейних формах виховання, у загальній кількості дітей даної категорії, у %		
	Станом на 31.12.2017	Станом на 31.12.2018	Динаміка (+, - у%)
Бахмацький	95,4%	93,0%	- 2,4%
Бобровицький	91,7%	93,8%	+ 1,9%
Борзнянський	83,7%	88,2%	+ 5,5%
Варвинський	90,9%	95,0%	+ 4,1%
Городнянський	86,1%	88,9%	+ 2,7%
Ічнянський	88,5%	90,5%	+ 2,0%
Козелецький	93,5%	91,7%	- 1,8%
Коропський	94,7%	93,8%	- 0,9%
Корюківський	91,4%	92,1%	+ 0,7%
Куликівський	85,7%	89,3%	+ 3,6%
Менський	90,0%	87,5%	- 2,5%
Ніжинський	95,9%	96,4%	+ 0,5%
Н.-Сіверський	84,2%	93,5%	+ 9,3%
Носівський	95,5%	96,8%	+ 1,3%
Прилуцький	93,8%	96,2%	+ 2,4%
Ріпкинський	85,1%	85,3%	+ 0,2%
Семенівський	86,0%	89,1%	+ 3,1%
Сновський	86,0%	83,7%	- 2,3%
Сосницький	97,7%	97,9%	+ 0,2%
Срібнянський	88,5%	100 %	+ 11,5%
Талалаївський	92,1%	88,6%	- 3,5%
Чернігівський	94,4%	84,6%	- 9,8%
м. Ніжин	94,6%	95,6%	+ 1,0%
м. Н.-Сіверський	95,8%	100 %	+ 4,2%
м. Носівка	95,2%	91,1%	- 4,1%
м. Прилуки	90,1%	92,5%	+ 2,4%
Деснянський район м. Чернігова	91,9%	91,0%	- 0,9%
Новозаводський район м. Чернігова	87,8%	85,0%	- 2,8%
Всього по області	93,3%	92,8%	- 0,5%

Охоплення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, сімейними формами виховання

№ з/п	Назва районів та міст області	Загальна кількість дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування	Перебувають в сімейних формах виховання	Питома вага %	Перебувають в інтернатних закладах	Питома вага %
1	2	3	4	5	6	7
1	Бахмацький	86	80	93,0%	5	5,8%
2	Бобровицький	65	61	93,8%	3	4,6%
3	Борзнянський	51	35	88,2%	6	11,7%
4	Варвинський	20	19	95,0%	1	5,0%
5	Городнянський	99	88	88,9%	11	11,1%
6	Ічнянський	84	76	90,5%	5	6,0%
7	Козелецький	121	111	91,7%	5	4,1%
8	Коропський	65	61	93,8%	4	6,2%
9	Корюківський	128	118	92,1%	7	5,5%
10	Куликівський	56	50	89,3%	5	8,9%
11	Менський	72	63	87,5%	8	11,1%
12	Ніжинський	56	54	96,4%	1	1,8%
13	Н.-Сіверський	31	29	93,5%	0	0
14	Носівський	31	30	96,8%	0	0
15	Прилуцький	78	75	96,2%	2	2,6%
16	Ріпкинський	68	58	85,3%	8	11,8%
17	Семенівський	46	41	89,1%	3	6,5%
18	Сновський	43	36	83,7%	0	0
19	Сосницький	48	47	97,9%	0	0
20	Срібнянський	20	20	100 %	0	0
21	Талалаївський	35	31	88,6%	2	5,7%
22	Чернігівський	136	115	84,6%	12	8,8%
23	м. Ніжин	90	86	95,6%	0	0
24	м. Н.-Сіверський	23	23	100 %	0	0
25	м. Носівка	45	41	91,1%	3	6,7%
26	м. Прилуки	80	74	92,5%	4	5,0%
27	Деснянський район м. Чернігова	212	193	91,0%	8	3,8%
28	Новозаводський район м. Чернігова	153	130	85,0%	17	11,1%
Всього по області		2 042	1855	92,8%	119	5,8%

Примітка: * - враховуючи вихованців ПС та ДБСТ осіб, з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Відомості
про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що були
усиновлені в області впродовж 2018 року

№ з/п	Назва районів та міст області	Дітей, що можуть бути усиновлені	Усиновлено дітей іноземними громадянами	Усиновлено дітей громадянами України
1	2	3	4	5
1	Бахмацький	21	1 США	2
2	Бобровицький	28		
3	Борзнянський	19	1 США	1
4	Варвинський	5		
5	Городнянський	26	1 США	2
6	Ічнянський	21	1 США	3
7	Козелецький	33		5
8	Коропський	23		
9	Корюківський	49		2
10	Куликівський	10	1 США	1
11	Менський	20		3
12	Ніжинський	15		1
13	Н.-Сіверський	9		3
14	Носівський	7		
15	Прилуцький	30		6
16	Ріпкинський	30	1 США	1
17	Семенівський	16		2
18	Сновський	8	1 США	1
19	Сосницький	19		
20	Срібнянський	2		2
21	Талалаївський	10		1
22	Чернігівський	51	1 США	3
23	м. Ніжин	15		1
24	м. Н.-Сіверськ	2		
25	м. Носівка	22		
26	м. Прилуки	23	1 США	
27	Деснянський р-н м.Чернігова	31		5
28	Новозаводський р-н м.Чернігова	37		1
Всього		582	10	46

**Відомості про кандидатів в усиновлювача та батьків,
що впродовж 2019 року усиновили в області дітей-сиріт та дітей, позбавлених
батьківського піклування**

№ з/п	Назва районів та міст області	Перебуває на обліку дітей, які можуть бути усиновлені	Кількість родин, що усиновили дітей	Кількість родин (одиноких осіб), що перебувають на обліку, як кандидати в усиновлювачі
1	2	3	4	5
1	Бахмацький	21	-	-
2	Бобровицький	28	-	-
3	Борзнянський	19	1	-
4	Варвинський	5	1	-
5	Городнянський	26	-	-
6	Ічнянський	21	-	1 родина
7	Козелецький	33	2	2 родини
8	Коропський	23	-	-
9	Корюківський	49	4	4 родини
10	Куликівський	10	-	-
11	Менський	20	2	1 родина
12	Ніжинський	15	1	1 родина
13	Н.-Сіверський	9	-	-
14	Носівський	7	-	1 родина
15	Прилуцький	30	1	-
16	Ріпкинський	30	-	2 родини
17	Семенівський	16	-	-
18	Сновський	8	1	-
19	Сосницький	19	-	-
20	Срібнянський	2	1	1 родина
21	Талалаївський	10	-	-
22	Чернігівський	51	2	1 родина
23	м. Ніжин	15	2	4 родини
24	м. Н.-Сіверський	2	-	-
25	м. Носівка	22	-	-
26	м. Прилуки	23	-	1 родина
27	Деснянський р-н м.Чернігова	31	1	1 родина
28	Новозаводський р-н м.Чернігова	37	1	6 родин
Інші регіони України		Ів.-Франківська обл.-1род.1 дит.; м.Київ-3 род.4 дит.; Київська обл.-3 род.5 дит.; Львівська обл.-2 род.4 дит.; Полтавська обл.-1 род.1 дит.; Сумська обл.-1 род.1 дит.; Тернопільська обл. -1 род.2 дит.; Рівнівська обл.-1 род. 2 дит.; Хмельницька обл.- 1 род. 2 дит.		
Всього		582	34	26

**Динаміка охоплення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування,
опікою, піклуванням впродовж 2017-2018 років**

№ з/п	Назва районів та міст області	Станом на 31.12.2017 року			Станом на 31.12.2018 року			Динаміка впродовж 2016-2017 років
		Загальна кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	Загальна кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що перебувають під опікою, піклуванням	Питома вага у %	Загальна кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	Загальна кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що перебувають під опікою, піклуванням	Питома вага у %	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Бахмацький	87	62	71,3%	86	62	72,1%	+0,8%
2	Бобровицький	72	37	51,4%	65	35	53,8%	+ 2,4%
3	Борзнянський	43	26	60,5%	51	31	60,8%	+ 0,3%
4	Варвинський	22	17	77,3%	20	15	75,0%	- 2,3%
5	Городнянський	101	70	69,3%	99	71	71,7%	+ 2,4%
6	Ічнянський	78	53	68,0%	84	57	67,9%	- 0,1%
7	Козелецький	124	91	73,4%	121	89	73,6%	+ 0,2%
8	Коропський	57	40	70,2%	65	40	61,5%	- 8,7%
9	Корюківський	139	79	56,8%	128	78	60,9%	+ 3,8%
10	Куликівський	49	35	71,4%	56	37	66,1%	- 5,3%
11	Менський	70	48	68,6%	72	49	68,1%	- 0,5%
12	Ніжинський	49	31	63,3%	56	36	64,3%	+ 1,0%
13	Н.-Сіверський	38	22	57,9%	31	18	58,1%	+ 0,2%
14	Носівський	25	20	80,0%	31	24	77,4%	- 2,6%
15	Прилуцький	81	48	59,3%	78	46	59,0%	- 0,3%
16	Ріпкинський	74	38	51,4%	68	34	50,0%	- 1,4%
17	Семенівський	43	26	60,5%	46	29	63,0%	+ 2,5%

1	2	3	4	5	6	7	8	9
18	Сновський	50	40	80,0%	43	34	79,1%	- 0,9%
19	Сосницький	43	24	55,8%	48	28	58,3%	+ 2,5%
20	Срібнянський	26	21	80,8%	20	18	90,0%	+ 9,2%
21	Талалаївський	38	27	71,1%	35	21	60,0%	- 11,1%
22	Чернігівський	126	90	71,4%	136	87	64,0%	- 7,4%
23	м. Ніжин	92	74	80,4%	90	74	82,2%	+ 1,8%
24	м. Н.-Сіверський	24	21	87,5%	23	21	91,3%	+ 3,8%
25	м. Носівка	42	22	53,4%	45	23	51,1%	- 2,3%
26	м. Прилуки	81	55	67,9%	80	58	72,5%	+ 4,6%
27	Деснянський район м. Чернігова	223	182	81,6%	212	171	80,7%	- 0,9%
28	Новозаводський район м. Чернігова	139	107	77,0%	153	111	72,5%	- 4,5%
Всього		2 036	1 406	69%	2042	1397	68,4%	- 0,6%

**Інформація
про існуючу мережу прийомних сімей (ПС) та дитячих будинків сімейного
типу (ДБСТ) в області та кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених
батьківського піклування, осіб з їх числа в них**

Адміністративно-територіальна одиниця	Створено у 2018 році		Функціонують станом на 31.12.2018 року		Всього дітей в ПС та ДБСТ
	ДБСТ/ в них дітей	ПС/ в них дітей	ДБСТ/ в них дітей	ПС/ в них дітей	
Бахмацький		1/1		7/10	10
Бобровицький		0/1	2/12	6/12	24
Борзнянський		1/3	1/5	5/11	16
Варвинський		0/1		3/7	7
Городнянський	0/1		4/22	6/9	31
Ічнянський				8/11	11
Козелецький				4/9	9
Коропський	0/8		5/35	6/11	46
Корюківський	0/1	1/3	1/6	12/22	28
Куликівський		1/1		4/8	8
Менський		3/5	1/7	15/21	28
Ніжинський		0/3	1/7	7/12	19
Н.-Сіверський		2/2		5/7	7
Носівський		1/3		10/18	18
Прилуцький		2/2	3/17	20/27	44
Ріпкинський				7/14	14
Семенівський				6/7	7
Сновський	1 переведена	1/2	1/7	8/13	20
Сосницький				6/6	6
Срібнянський				2/4	4
Талалаївський				2/4	4
Чернігівський	0/3	0/2	1/7	8/12	19
м. Н.-Сіверський	1/5		2/14	2/2	16
м. Ніжин		2/8		12/22	22
м. Прилуки		0/2	4/27	8/13	40
Деснянський район	2/13		2/17	5/10	27
Новозаводський район		0/1		8/14	14
Всього	3/31	15	28/183	192/316	499

**Стан виконання
прогнозованих показників влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених
батьківського піклування, до прийомних сімей (ПС) та дитячих будинків
сімейного типу (ДБСТ) в області впродовж 2018 року**

№ з/п	Район, місто області	Всього планувалось влаштувати дітей у ПС, ДБСТ впродовж 2018 року (осіб)	Фактично влаштовано дітей до ПС, ДБСТ впродовж п.р. станом на 31.12.2018 (осіб)	Фактично влаштовано дітей до ПС, ДБСТ впродовж п.р. станом на 31.12.2018 у %
1	2	3	4	5
1	Бахмацький	1	1	100%
2	Бобровицький	2	1	50%
3	Борзнянський	3	3	100%
4	Варвинський	1	1	100%
5	Городнянський	3	1	33,3%
6	Ічнянський	3	-	-
7	Козелецький	2	-	-
8	Коропський	2	8	400%
9	Корюківський	3	4	133,3%
10	Куликівський	2	1	50%
11	Менський	3	5	166,7%
12	Ніжинський	2	3	150%
13	Н-Сіверський	2	2	100%
14	Носівський	2	3	150%
15	Прилуцький	2	2	100%
16	Ріпкинський	3	-	-
17	Семенівський	2	-	-
18	Сосницький	2	-	-
19	Сновський	2	2	100%
20	Срібнянський	1	-	-
21	Талалаївський	1	-	-
22	Чернігівський	3	5	250%
23	м. Ніжин	2	8	400%
24	м. Прилуки	2	2	100%
25	м.Н.Сіверський	2	5	250%
26	Деснянський район м.Чернігова	2	13	650%
27	Новозаводський район м.Чернігова	3	1	33,3
	ВСЬОГО	58	71	122,4%

**Вибуття дітей
з прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу впродовж 12 місяців 2018 року**

Район, місто в області	Всього вибуло дітей	досягнення повноліття	одруження	навчання на повному державному забезпеченні	за згодою сторін	усиновлення	закінчення навчання	переїзд	повернення в біологічну родину	передані під опіку
Бахмацький	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Бобровицький	2	-	-	1	-	-	1	-	-	-
Борзнянський	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Варвинський	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Городнянський	3	-	-	1	-	-	2	-	-	-
Ічнянський	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Козелецький	2	1	-	-	1	-	-	-	-	-
Коропський	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Корюківський	7	-	-	4	-	3	-	-	-	-
Куликівський	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Менський	4	-	-	1	-	2	-	1	-	-
Ніжинський	4	1	-	2	-	1	-	-	-	-
Н.-Сіверський	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Носівський	4	-	-	-	1	-	2	1	-	-
Прилуцький	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ріпкинський	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Семенівський	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Сновський	3	1	-	2	-	-	-	-	-	-
Сосницький	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Срібнянський	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Талалаївський	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Чернігівський	13	-	-	5	-	5	-	3	-	-
м. Н.-Сіверський	8	-	-	-	3	-	3	-	-	2
м. Ніжин	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-
м. Прилуки	9	3	-	1	4	-	-	-	1	-
Деснянський район	2	-	-	-	1	-	1	-	-	-
Н-Заводський район	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ВСЬОГО	69	8	1	21	11	11	9	5	1	2

Влаштування

дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, з сімей опікунів, піклувальників, прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу в центри соціально-психологічної реабілітації дітей (м.м. Чернігів, Ніжин, с. Хмільниця Чернігівського району) впродовж 2018 року станом на 31.12.2018

Район, місто в області	Всього влаштовано дітей	З сімей опікунів, піклувальників				З прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу			
		З них по причинах:				З них по причинах:			
		Для корекції поведінки дитини	У зв'язку з СЖО у яких опинилась родина	Особисте звернення	Залишення без піклування	Для корекції поведінки дитини	У зв'язку з СЖО у яких опинилась родина	Особисте звернення	Залишення без піклування
Бахмацький	1	-	-	-	1 (смерть опікуна)	-	-	-	-
Бобровицький	1	-	-	-	1(зняття опіки)	-	-	-	-
Борзнянський	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Варвинський	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Городнянський	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ічнянський	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Козелецький	4	-	-	-	4 (зняття опіки)	-	-	-	-
Коропський	2	-	-	-	2 (хвороба опікуна)	-	-	-	-
Корюківський	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Куликівський	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Менський	1	-	-	-	1(зняття опіки)	-	-	-	-
Ніжинський	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Н.-Сіверський	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Носівський	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Прилуцький	1	-	-	-	1(смерть опікуна)	-	-	-	-
Ріпкинський	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Семенівський	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Сновський	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Сосницький	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Срібнянський	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Талалаївський	2	-	-	-	2 (зняття опіки)	-	-	-	-
Чернігівський	3	-	-	-	3 (хворба опікуна)	-	-	-	-
м. Ніжин	2	1	-	-	-	1	-	-	-
м. Н.- Сіверський	3	-	-	-	-	-	-	-	3 (припинила фун-ня ПС, ДБСТ)
м. Прилуки	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Деснянський район м. Чернігова	1	-	-	-	1 (зняття опіки)	-	-	-	-
Новозаводськи й район м. Чернігова	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ВСЬОГО	21	1	-	-	16	1	-	-	3

ЗАТВЕРДЖЕНО

рішення сьомої сесії обласної
ради сьомого скликання

20 грудня 2016 року № 11-7/VII

Обласна Програма

**попередження дитячої безпритульності та
бездоглядності, розвитку сімейних форм
виховання дітей-сиріт, дітей, позбавлених
батьківського піклування, на 2017-2021 роки**

м. Чернігів

2016 рік

Зміст

	стор.
1. Паспорт обласної Програми попередження дитячої безпритульності та бездоглядності, розвитку сімейних форм виховання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, на 2017-2021 роки	3
2. Визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована програма	5
3. Мета Програми	9
4. Обґрунтування шляхів і засобів розв'язання проблеми, обсягів та джерел фінансування, строки та етапи виконання Програми	9
5. Завдання, заходи реалізації Програми та результативні показники	10
6. Координація та контроль за ходом виконання Програми	11
7. Додаток 1. Ресурсне забезпечення Програми	12
8. Додаток 2. Напрями діяльності та заходи Програми	13

ПАСПОРТ

обласної Програми попередження дитячої безпритульності та бездоглядності, розвитку сімейних форм виховання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, на 2017-2021 роки

1.	Ініціатор розроблення Програми	Обласна державна адміністрація
2.	Дата, номер і назва розпорядчого документа органу виконавчої влади про розроблення Програми	Закони України: «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР, «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 року № 2342-IV, Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015 «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини»
3.	Розробник Програми	Служба у справах дітей облдержадміністрації
4.	Співрозробники Програми.	-
5.	Відповідальний виконавець Програми	Служба у справах дітей облдержадміністрації
6.	Учасники Програми	Служба у справах дітей облдержадміністрації, Обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, райдержадміністрації, виконавчі комітети Ніжинської, Новгород-Сіверської, Прилуцької, Чернігівської міських рад, Деснянської, Новозаводської, районних у м. Чернігові рад, об'єднаних територіальних громад

7.	Термін реалізації Програми	2017-2021 роки
7.1.	Етапи виконання Програми	I-ий етап: 2017 – 2019 роки II-ий етап: 2020 – 2021 роки
8.	Перелік місцевих бюджетів, які беруть участь у виконанні Програми	Обласний бюджет
9.	Загальний обсяг фінансових ресурсів, необхідних для реалізації Програми, всього, у тому числі:	2000,00 тис. грн
9.1.	коштів обласного бюджету; кошти районних, міських, селищних, сільських, в тому числі об'єднаних територіальних громад; коштів інших джерел	2000,00 тис. грн

1. Визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована Програма

На сучасному етапі розвитку українського суспільства посилення соціально-правового захисту дітей є одним із пріоритетних напрямків здійснення державної соціальної політики та важливою умовою інтеграції до Європейської спільноти. Це зобов'язує усі органи влади працювати в інтересах дітей.

Для забезпечення виконання завдань державної політики у сфері охорони дитинства, діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування області спрямовується на захист прав, свобод та інтересів дітей, запобігання їх бездоглядності та безпритульності, соціальному сирітству, розвиток сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

На сьогодні найбільш соціально вразливими є сім'ї з дітьми, батьки яких, з певних причин не можуть забезпечити належного утримання та догляду за дитиною, ухиляються від виконання батьківських обов'язків. Часто такі діти стають жертвами насилля та злочинів, залучаються до протиправної діяльності.

Їх життю і здоров'ю постійно загрожує небезпека.

Для запобігання подібним негативним проявам у дитячому середовищі, в області налагоджена системна профілактична робота, що включає проведення заходів із своєчасної діагностики ознак сімейного неблагополуччя, профілактичної роботи з батьками, організацію надання необхідної соціальної, психологічної, педагогічної та медичної допомоги дітям.

З метою підвищення ефективності цієї діяльності впродовж 2011-2012 років було забезпечено реорганізацію Чернігівського та Ніжинського притулків для дітей у центри соціально-психологічної реабілітації дітей, послуги яких є більш поглибленими та довготривалими, що сприяє успішності процесу реабілітації дітей, формуванню в них необхідного адаптаційного потенціалу в суспільстві.

За період з 2011 по 2015 рік програмами індивідуальної комплексної реабілітації та психолого-педагогічної корекції охоплено 1203 дитини, при цьому кількість таких дітей щороку збільшується: 2011-й рік – 112 дітей; 2012-й – 200; 2013-й – 278; 2014-й – 284; 2015-й – 329 дітей. В цих закладах допомога надається не лише дітям, а і їх батькам, до роботи залучаються органи опіки та піклування, служби у справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, за місцем проживання дітей.

Збільшення кількості вихованців, які отримали фахову допомогу в центрах соціально-психологічної реабілітації дітей сприяло зменшенню впродовж 2011-2015 років:

- кількості бездоглядних та безпритульних дітей, виявлених під час профілактичних рейдів: з 442 до 267 осіб;

- числа дітей, що опинились у складних життєвих обставинах: з 1397 до 1039 осіб.

Особливої уваги та турботи з боку суспільства, всіх державних органів та недержавних організацій потребують діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

За оперативними даними служб у справах дітей області починаючи із 2011 року по перше півріччя 2016 року у регіоні статус дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування, набуло 1 619 осіб, з них:

Кількість дітей, які набули статус дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування внаслідок:	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	I півр. 2016
- смерті або загибелі батьків, визнання їх судом померлими;	80	61	83	84	69	41
- позбавлення батьків батьківських прав;	231	163	185	139	158	56
- відібрання у батьків дітей без позбавлення батьківських прав;	12	27	8	8	7	13
- визнання батьків безвісно відсутніми, недієздатними;	5	3	2	1	1	-
- відбування батьками покарання у місцях позбавлення волі, перебування їх під вартою на період слідства, у розшуку;	22	27	22	7	5	11
- тривалої хвороби батьків;	2	1	1	3	7	2
- перебування батьків на тимчасово окупованій території або в районі проведення АТО;	-	-	-	-	4	-
- інше (підкинуті, покинуті діти, батьки яких невідомі тощо)	19	8	10	6	16	9
Всього	371	290	311	248	267	132

Не зважаючи на те, що кількість цих дітей в області постійно зменшується (з 2687 на 01.01.2012 - до 2118 на 01.07.2016, або на 21,2%), актуальним залишається питання їх влаштування до сімейних форм виховання (усиновлення, опіка, піклування, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу), пошуку нових батьків, створення умов для зростання кожного маленького українця у колі сім'ї.

Станом на:	Загальна кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського	Кількість дітей, що перебувають під опікою, піклуванням	Кількість дітей, що перебувають у прийомних сім'ях та	Виховується дітей-сиріт та дітей, позбавлених
------------	--	---	---	---

	піклування		дитячих будинках сімейного типу	батьківського піклування, у сім'ях громадян у %
01.01.2012	2 687	1 656	330	73,9%
01.01.2013	2 537	1 618	365	78,2%
01.01.2014	2 438	1 585	425	82,4%
01.01.2015	2 284	1 543	444	87,0%
01.01.2016	2 177	1 477	471	89,4%
01.06.2016	2 118	1 444	470	90,4%

Впродовж останніх п'яти років питома вага охоплення дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, сімейними формами виховання збільшилась в області на 16,5% (з 73,9% на 01.01.2012 до 90,4% на 01.07.2016).

Зокрема, протягом звітнього періоду кількість дитячих будинків сімейного типу (ДБСТ) зросла на 118,2% (з 11 до 24), число прийомних сімей (ПС) на 20,0% (з 170 до 204), вихованців у цих новітніх формах сімейного виховання на 42,4% (з 330 до 470 осіб). За результатами 2012-2016 років у ПС та ДБСТ знайшли нових батьків 285 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Забезпечується пріоритетність національного усиновлення над іноземним:

Роки:	2011	2012	2013	2014	2015	I півр. 2016
Всього усиновлено дітей:	80	55	67	41	57	40
- гр. України;	45	44	44	33	36	27
- іноземцями.	35	11	23	8	21	13

За результатами 2011-2016 років частина дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, що виховуються у сім'ях опікунів, піклувальників збільшилась у регіоні на 6,6% (з 61,6% до 68,2%).

Роки:	2011	2012	2013	2014	2015	I півр. 2016
Загальна кількість дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського	2 687	2 537	2 438	2 284	2 177	2 118

підкування, осіб						
З них, перебуває під опікою, підкуванням, осіб	1 656	1 618	1 585	1 543	1 477	1 444
Питома вага, у %	61,6%	63,8%	65,0%	67,6%	67,8%	68,2%

Станом на 01.07.2016 переважна частина дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського підкування у регіоні (90,4%), виховувалась у сім'ях, проте цей показник залишається меншим, ніж у середньому по Україні – 90,8%.

Отже впродовж останніх років в області вдалося досягнути суттєвого прогресу у сфері соціального захисту дітей: зменшилась кількість безпритульних дітей, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського підкування, забезпечено пріоритетність національного усиновлення над міждержавним, активізовано процеси створення прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, внаслідок чого число таких дітей в інтернатних закладах скоротилося впродовж останніх п'яти років на 73,0% (з 689 осіб у 2011 році - до 186 у 2016).

Роки:	2011	2012	2013	2014	2015	I півр. 2016	Динаміка 2011-2016 роки
Загальна кількість дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського підкування	2 687	2 537	2 438	2 284	2 177	2 118	- 21,2%
З них, перебуває в інтернатних закладах	689	565	457	353	265	186	- 73,0%
Питома вага, у %	25,6%	22,2%	18,7%	15,5%	12,2%	8,8%	- 16,8%

Однак, масштабна внутрішня міграція сімей, загострення соціальних проблем через анексію Криму та розв'язання воєнної агресії на Сході України, інституціалізація дітей з проблемних та малозабезпечених сімей, створюють нові передумови для поширення явищ дитячої бездоглядності та безпритульності.

Крім цього, процес реформування системи органів місцевого самоврядування, наділення їх ширшими повноваженнями у вирішенні питань місцевого значення, зумовлює необхідність посилення фахової компетентності працівників зазначених органів у розв'язанні проблем соціально-правового захисту дітей.

Тому актуальними залишаються питання:

- підвищення ефективності діяльності органів опіки та підкування, закладів соціального захисту дітей, спрямованої на профілактику бездоглядності та безпритульності дітей;

- подальшого розвитку в області форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, їх усиновлення, влаштування під опіку, піклування, розгалуження мережі прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, що є ефективним засобом боротьби з дитячою бездоглядністю та безпритульністю.

2. Мета Програми

Метою програми є створення належних умов для забезпечення реалізації права кожної дитини на виховання в сімейному середовищі, попередження дитячої бездоглядності, безпритульності та соціального сирітства.

Пріоритетними напрямками в реалізації заходів Програми визначено:

- удосконалення діяльності органів опіки та піклування в напрямку раннього виявлення сімей з дітьми, які перебувають в складних життєвих обставинах, надання їм необхідної допомоги, спрямованої на підвищення рівня їх соціальної захищеності, економічної спроможності та зміцнення батьківського виховного потенціалу;

- підвищення результативності роботи закладів соціального захисту дітей у здійсненні реабілітації та інтеграції в суспільство бездоглядних, безпритульних дітей, та дітей, які опинились у складних життєвих обставинах;

- подальший розвиток сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, створення умов для влаштування дітей у сім'ї;

- удосконалення механізму взаємодії місцевих органів влади з питань здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей у сім'ях, де батьки неналежним чином виконують свої батьківські обов'язки, сім'ях усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів.

3. Обґрунтування шляхів і засобів розв'язання проблеми, обсягів та джерел фінансування, строки та етапи виконання Програми

Прийняття цієї Програми дозволить підвищити рівень здійснення соціального захисту дітей, особливо дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, забезпечення їх прав, свобод і законних інтересів, у тому числі на безпечні умови виховання та проживання в сімейному оточенні.

Програма передбачає протягом 2017-2021 років здійснити комплекс заходів, спрямованих на поліпшення становища дітей, їх фізичного, інтелектуального і духовного розвитку шляхом:

- підтримки сімей, які взяли на виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей соціально незахищених категорій, сімей, які перебувають в складних життєвих обставинах;

- збільшення кількості прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, сприяння їх ефективній діяльності;

- проведення спільних профілактичних рейдів та операцій для своєчасного виявлення бездоглядних та безпритульних дітей, їх влаштування до закладів соціального захисту дітей;

- підвищення рівня взаємодії між службами у справах дітей, органами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, правоохоронними органами, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з питань подолання дитячої бездоглядності та безпритульності, здійснення соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

- підвищення кваліфікації та професійного рівня знань працівників служб у справах дітей, закладів соціального захисту дітей;

- проведення перевірок діяльності органів опіки та піклування, закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, щодо забезпечення ними захисту прав дітей;

- підвищення поінформованості населення з питань реалізації прав, свобод та законних інтересів дітей, розвитку сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в результаті проведення інформаційних кампаній в мережі Інтернет та ЗМІ, виготовлення та поширення соціальної реклами, інформаційних матеріалів тощо.

Програма є довгостроковою та розроблена на період до 2021 року, передбачає два етапи виконання: I-й етап – 2017-2019 роки; II-й – 2020-2021 роки.

Фінансове забезпечення заходів Програми здійснюється за рахунок коштів обласного бюджету та за рахунок інших джерел, не заборонених чинним законодавством.

Обсяг фінансування Програми визначається щороку, виходячи з конкретних завдань та можливостей фінансового забезпечення у відповідному бюджетному періоді.

Ресурсне забезпечення обласної Програми та строки її виконання наведено у додатку 1.

4. Завдання, заходи реалізації Програми та результативні показники

Протягом 2017-2021 років планується реалізувати завдання та здійснити такі заходи:

- запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності дітей, а саме:

- своєчасно виявляти дітей, які залишились без догляду або піклування батьків, безпритульних та покинутих батьками дітей, забезпечувати їх влаштування до центрів соціально-психологічної реабілітації дітей, патронатних сімей;

- встановлювати статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, не пізніше як через два місяці після виявлення дитини, яка залишилася без батьківського піклування.

- удосконалення процесу реабілітації бездоглядних та безпритульних дітей та їхніх сімей, дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, а саме:
 - впроваджувати інноваційні методики надання соціально-психологічної та корекційної роботи дітям та їх батькам;
 - розвивати форми роботи з батьками дітей, які перебувають у центрах соціально-психологічної реабілітації дітей;
 - розширювати спектр послуг для дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, та їх батьків;
- розвиток сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (усиновлення, опіка, піклування, створення дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей), для чого:
 - збільшити питому вагу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, охоплених сімейними формами виховання, у 2017 році – до 92%, у 2018 – до 93%, у 2019 – до 94%; у 2020 до 95%, у 2021 – до 95,5%.
 - забезпечити доступ населення до повної та об'єктивної інформації з питань влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до сімейних форм виховання використовуючи можливості інтернет-ресурсів та ЗМІ.

5. Координація та контроль за ходом виконання Програми

Безпосередній контроль за реалізацією заходів Програми здійснює Служба у справах дітей облдержадміністрації та постійна комісія обласної ради з питань сім'ї, молоді, спорту та туризму. Організація процесу виконання Програми в межах адміністративно-територіальних одиниць області покладається на районні державні адміністрації, виконавчі комітети Ніжинської, Новгород-Сіверської, Прилуцької, Чернігівської міських рад, Новозаводської, Деснянської районних у м. Чернігові рад та виконавчі органи об'єднаних територіальних громад.

Про хід реалізації Програми Служба у справах дітей облдержадміністрації щорічно подає звіти департаментам інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю, економічного розвитку облдержадміністрації відповідно до термінів, визначених п. 7 Порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання, затвердженого розпорядженням голови обласної державної адміністрації від 5 травня 2016 року № 245.

Заступник голови – керівник апарату

обласної державної адміністрації

Н.А. Романова